

XIV Seminari sobre la Traducció a Catalunya

Quaderns Divulgatius, 32

XIV Seminari sobre la Traducció a Catalunya

LA PRESENCIA QUOTIDIANA
DE LES TRADUCCIONS

Barcelona, 2007

*Aquest trenta-dosè Quadern Divulgatiu de l'AEELC
està patrocinat per*

© dels autors

Primera edició: maig de 2007

Dipòsit legal: B-22.900-07

ISSN: 1885-2734

Edita: Associació d'Escriptors en Llengua Catalana

Canuda, 6, 6è (Ateneu Barcelonès) 08002 Barcelona

E-mail escriptors@aelc.cat <http://www.escriptors.cat>

Realització: Insòlit, Barcelona

Impressió: La Impremta Ecològica, Barcelona

Sumari

7

Presentació

Laura Santamaria

11

Justícia i traducció

Agustí Pou

19

Justícia i traducció

Carles Duarte i Montserrat

25

La traducció i la interpretació de llengües estrangeres
als jutjats i tribunals amb seu a Catalunya

Annette Emmermann

41

Dona i traducció: del plaer a l'ofici

Pilar Godayol

55

La professió de la traducció

Olga Torres

67

Qüestions jurídiques i fiscals relacionades
amb els professionals de la traducció

Jorge Marcos Pérez

77

La gènesi de l'adopció d'un model de dinamització
lingüística basat en les competències

Bruguers Jardí

93

Mitjans, traducció i terminologia

F. Xavier Fargas Valero

115

Les traduccions de l'Agència Catalana de Notícies

Sònia Luque

Presentació

Laura Santamaria

En aquesta edició del Seminari de Traducció Catalunya, l'AELC va voler subratllar la tasca desconeguda que duen a terme alguns dels professionals que es dediquen a la traducció. Amb els anys hem sabut que a més de traduccions literàries es fan, per exemple, traduccions audiovisuals, però encara ara, en aquest món tan global on vivim, les traduccions són vistes com un llast que alenteix la comunicació i l'encareix.

El text d'Olga Torres es fixa precisament en aquest aspecte. Compara els traductors amb els ajudants dels mags, ja que cap d'aquestes feines no permet d'obtenir gaire reconeixement. De fet, els espectadors aplaudeixen el mag i en veneren els trucs, però forma part de l'encant d'aquesta professió desconèixer com s'aconsegueix l'engany. De la mateixa manera, els destinataris de les traduccions tenen molt poc coneixement de les traduccions jurídiques, o bé de les traduccions relacionades amb el periodisme. No obstant això, tal com ens explica Jorge Marcos en el seu text, la professió està ben regulada pel que fa a les obligacions legals dels traductors. La Llei de la Propietat Intel·lectual garanteix els drets dels traductors quan tradueixen textos subjectes a la propietat intel·lectual a través de les clàusules dels

contractes, encara que no sempre aquestes disposicions recullen l'esperit de la Llei. Les noves tecnologies han obligat a fer noves regulacions per a noves situacions de traducció com les que es creen quan els traductors utilitzen, per exemple, programes de memòries de traducció.

Pel que fa a la traducció jurídica, Xavier Pou matisa que «afortunadament per a tots, la justícia és poc quotidiana» tot i «ser rellevant socialment». Malgrat això, és un dels àmbits d'especialitat més treballats, encara que poc normalitzat, potser tal com apunta Pou perquè encara li falta rodatge i perquè els dubtes són molt diversos. Carles Duarte ens assenyala que el dret regula en general les relacions en les societats humanes i que «té una presència quotidiana i una importància decisiva, que ha provocat l'impuls del desenvolupament de treballs de recerca per a la implantació de traduccions automatitzades o la creació d'estudis universitaris específics i l'establiment de nombroses places professionals, més enllà dels títols tradicionals d'interpretació jurada». Però malgrat tots els esforços que s'han esmerçat en aquest camp, Annette Emmerman ens fa notar que el sistema judicial no respecta sempre els drets dels ciutadans, ja que es contracten com a traductors persones no professionals que desconeixen el codi singular dels textos jurídics. Com a conseqüència no es respecta la funció comunicativa dels enunciats, tal com assenyala també Duarte. Emmerman ens enumera les dificultats a què s'enfronten els traductors que es dediquen a la interpretació judicial.

Amb relació a la traducció de textos periodístics, Xavier Fargas ens fa notar la dificultat de traduir o de relatar realitats que s'expressen en una llengua que no és la pròpia. El TERMCAT ha creat l'Antena de Terminologia per tal de trobar solucions terminològiques immediates per a aquells mitjans de comunicació que han de publicar o emetre una notícia sobre un tema per al qual encara no hi ha paraules per a referir-s'hi. Sònia Luque, en qualitat de lingüista de l'Agència Catalana de Notícies, és una usuària habitual de les eines que el TERMCAT posa a l'abast dels diversos col·lectius. Els periodistes

que han de «fabricar» notícies en català tenen la necessitat de trobar equivalents per a realitats allunyades i són generadors i usuaris de traduccions. Els periodistes, per la urgència d'haver de transmetre la notícia, s'han de reïar sovint de les traduccions automàtiques, unes traduccions que, tal com assenyala Luque, recullen errors que els humans no cometrien i originen textos plans, que els revisors han de corregir.

Bruguers Jardí, com a responsable de la Unitat d'Assessorament Lingüístic (UDAL) de la Xarxa de Televisions Locals, reflexiona sobre la diferència entre els professionals de Televisió de Catalunya i els professionals de les televisions locals, també anomenades de proximitat. Els periodistes de les televisions locals són professionals a qui se'ls exigeix que siguin capaços de realitzar moltes tasques diferents, és a dir han de «sortir al carrer a enregistrar les imatges, muntar-les, redactar els textos, enregistrar la veu en off o bé maquillar-se i vestir-se per presentar la notícia a plató». Davant de les dificultats que han de superar els periodistes, l'UDAL s'ha fixat com a objectiu fer reconèixer als treballadors de les televisions locals la necessitat de millorar la qualitat lingüística dels textos a partir de l'assessorament i la interiorització de l'aprenentatge.

En aquesta edició del Seminari, Pilar Godayol s'endinsa en la tasca de les traductores durant el segle xx. Si a principi de segle, les dones que pertanyien a famílies benestants i havien rebut educació traduïen per plaer, a final de segle la traducció literària és una professió a què es dediquen també les dones per ofici. Aquest canvi en el paper de les traductores permet de reflexionar sobre les professions on s'han anat instal·lant les dones i els atorga el mèrit d'haver «treballat incansablement per brindar-nos nou aliment i nova sang en llengua catalana».

Justícia i traducció

Agustí Pou

La meva intervenció versarà bàsicament sobre el paper que té la traducció castellà-català al món de la justícia catalana i, per tant, en el resultat que se n'obté. Abans però, m'agradaria fer una precisió referent al subtítol que acompanya el nom de la jornada, «La presència quotidiana de les traduccions»: la traducció en l'àmbit judicial ben poc té de «quotidiana», en la mesura que, afortunadament per a tots, la justícia és poc quotidiana, és un element poc present en la vida diària dels ciutadans. L'impacte directe de la prosa judicial sobre la societat és relativament escàs si el comparem amb altres llenguatges, com el de les indústries audiovisuals, el del món editorial o el de l'àmbit informàtic i telemàtic.

Ara bé, reconegut el petit espai que correspon al llenguatge forense en la vida de les persones, i doncs també a la seva traducció, no vull tampoc deixar d'assenyalar breument el sentit en què aquesta varietat lingüística és rellevant.

Agustí Pou. Llicenciat en dret per la Universitat de Barcelona. Tècnic lingüístic del Departament de Justícia, treballa en la normalització lingüística a l'àmbit judicial. Professor associat del Departament de Filologia Catalana, imparteix l'assignatura Llenguatge jurídic i documentació a la Facultat de Dret de la UB. Ha treballat en temes de català jurídic i de dret lingüístic, especialment en relació amb l'Administració de justícia.

En primer lloc, es tracta d'un ús lingüístic produït en un context de conflictivitat entre particulars o entre particulars i Administració; és doncs una situació generalment no volguda on la claredat dels arguments i del discurs que els conté hauria de constituir la regla, a fi de fonamentar les peticions formulades pels litigants i legitimar les decisions preses pels òrgans judicials. Aquesta transparència hauria de ser, sens dubte, una exigència de l'estat democràtic de dret.

En segon lloc, estem parlant d'un ús amb efecte irradiador. Si la influència directa del llenguatge judicial és menor entre la ciutadania, no és així en les seves manifestacions mediate: els mitjans de comunicació sovint són una caixa de ressonància del lèxic emprat en aquest sector –només deixem-ho dit: freqüentment escapçant-ne o esbiaixant-ne el significat–; o l'Administració i tota la galàxia dels anomenats operadors jurídics tenen una tirada –en molts casos poc justificada, però comprensible– a calcar les formes expressives del text judicial, fins al punt que ens podem trobar actes de comunitats de propietaris que semblen més una antiga sentència del Tribunal Suprem que no pas el document àgil i senzill que hauria de ser.

Finalment, és un llenguatge amb una important funció simbòlica, perquè expressa precisament decisions importants per als individus directament afectats, però també per a la societat que ha aprovat les lleis i ha habilitat les persones que les havien d'aplicar al cas concret. És a dir, és un llenguatge de poder, que representa i expressa determinacions importants dins de la comunitat política.

En tots aquests sentits el llenguatge judicial és rellevant socialment. D'aquí que les traduccions que se'n faci han d'anar paral·leles a i han de ser conseqüents amb els factors de rellevància que acabo d'esmentar. Si això és així amb totes les traduccions en el context judicial, encara ho és més quan la traducció que comento, la del castellà al català, no té per objectiu principal traslladar un text perquè tingui efectes en una comunitat lingüísticocultural diferent de la que aquest es va originar –no és el cas–, sinó que pretén actuar com a instrument que catalitzi la normalització del català en l'àmbit judicial.

Començant pel principi, doncs, ofereixo algunes dades que expliquen el predomini total del castellà en l'àmbit judicial català. Apunto només dues raons genèriques, que inclouen al seu torn factors heterogenis. Una raó històrica, que és l'eliminació clara del català com a llengua del poder públic a partir del Decret de nova planta (o decrets si ens referim a tots els Països Catalans), el 1715. A partir d'aquest moment es dicten un enfilall de normes i es produeixen un seguit de pràctiques que tenen com a resultat l'expulsió del català del món del dret. A la segona meitat del segle XIX, el seu ús en un context formal (no ja només d'Administració) pràcticament ja no és dóna. El restabliment com a llengua pública o oficial ha tingut experiències molt breus, com el període de Mancomunitat o la Generalitat republicana. És a dir, durant més de 250 anys els usos formals, els administratius i els judicials s'han canalitzat en castellà. Això fa que es parli sovint que en el món del dret es produeix *una inèrcia* en l'ús del castellà, fins al punt que la mateixa inèrcia constitueix la causa de les dificultats del català en aquest segment d'ús.

Sense menystenir aquesta empremta històrica, sóc del parer que hi ha causes perfectament actuals, totes amb base jurídica, i també amb una bona tradició històrica, que aboquen el català a un ús minoritari en el dret i la justícia. Així, el poder judicial, a diferència de l'executiu i el legislatiu, no està descentralitzat, ni orgànicament, ni processalment, ni en matèria de personal; la Generalitat té molt poques competències normatives en justícia; la regulació dels usos lingüístics que estableix la Llei orgànica del poder judicial –llei estatal– atorga encara una clara preeminència al castellà. El nou Estatut va cap a un major reconeixement del català, però la posada en pràctica depèn de la voluntat de l'Estat central. En conjunt, l'ús del català és possible, però poc probable. El fet és que actualment, després de moltes iniciatives en el terreny de la normalització, encara no un 20% de l'activitat judicial es fa en català.

Les mesures per estendre l'ús del català s'han centrat, d'una banda, en la col·laboració amb els estaments responsables de l'Adminis-

tració de justícia (principalment, un conveni de col·laboració amb el Consell General del Poder Judicial de 1993), en virtut de la qual s'han desplegat una xarxa de tècnics lingüístics a totes les demarcacions catalanes (Servei Lingüístic de l'Àmbit Judicial); d'una altra banda, la tasca s'ha dut en tots els vessants clàssics de la normalització: oferta formativa, assessorament i elaboració de materials didàctics i de consulta i mesures de dinamització (cal esmentar, per la seva transcendència, el Pla de funcionament en català dels òrgans judicials iniciat el 2000, que va suposar un augment notable de l'ús del català). En aquest context, la traducció al català s'ha posat al servei de dos objectius: el primer, augmentar l'ús del català (catalanitzar la justícia); el segon, que aquest ús es faci en un estil discursiu més modern (consolidar un model de llengua més àgil).

L'objecte de la traducció que ha dut a terme el Servei Lingüístic ha estat totalment divers: material gràfic i imatge externa de l'Administració de justícia, comesa en la qual s'ha contribuït molt a l'homogeneïtzació documental i d'imatge de l'àmbit; models estàndard de documents judicials (formularis dels procediments); documents no estàndard, és a dir, que ja són individualitzats, aplicacions informàtiques específiques per a la justícia i els seus corresponents manuals d'usuari, etc. Darrerament s'ha engegat el projecte LexCat, que ofereix la versió en català actualitzada de les lleis estatals bàsiques. En aquest nou servei hi ha un component important de traducció, ja que les lleis de l'Estat només tenen versió oficial en català a partir de l'any 1998.

D'acord amb el text objecte de la traducció, el rol o la responsabilitat que hi desenvolupa el traductor també varia. Podem establir dos tipus d'intervenció. La que podríem dir «traducció-normalització», en què el traductor impulsa l'establiment d'un model de llengua en català jurídic; per tant, la intervenció respecte l'original en castellà és profunda i s'hi dóna un plus d'estructura, d'estil i d'imatge externa. En aquests casos, qui tradueix no assumeix legalment la responsabilitat del text traduït, sinó que és l'òrgan que el signa o subscriu qui

assumeix com a propi el text resultant. Aquest seria el cas del material gràfic, dels documents estàndard i de part dels no estàndard. Això és, els textos que no són «d'autor», sinó més aviat corporatius. L'altre tipus d'intervenció és la «traducció oficial», en què s'actua semblantment a una traducció jurada: predomina la literalitat, no es qüestionen les formes buides, no es reorganitza la informació. El Servei Lingüístic assumeix la responsabilitat de la traducció, actua com a traductor oficial. És el cas de molts documents individualitzats (sentències per notificar, citacions concretes, etc.).

Pel que fa a l'organització de la traducció, els textos breus o, en bona part, també les lleis que es tradueixen no es fan per traductor automàtic. Per a la resta de textos, se sol emprar la traducció automàtica (actualment programa de l'empresa Automatictrans). Els funcionaris tenen instal·lat el traductor en el seu aplicatiu de tramitació de procediments, de manera que en qualsevol moment poden enviar un document al servidor, amb l'opció de fer la postedició del text traduït el mateix que l'envia o el Servei Lingüístic, el qual en fa la revisió en un temps generalment força breu. En tot moment es pot consultar una pantalla per saber en quina fase de la traducció es troba el document.

Sobre les dificultats que apareixen en la traducció, podem esmentar la manca d'un bagatge documental en castellà estandarditzat i coherent, que serveixi de text base de qualitat per fer-ne la traducció; aquest fet dificulta en gran mesura la fase de predicció quan hi ha traducció automàtica. Així mateix, es troba a faltar una tradició continuada d'ús lingüísticoforense en català, buit que genera en el jurista una sensació d'incertesa respecte del registre emprat (moltes vegades el jutge prefereix la barreja desconcertant de lèxic i estructures arcaïtzants o localistes amb caigudes del nivell de formalitat, tant lèxiques com sintàctiques, que no pas un text planer, formal i adequat a la finalitat comunicativa).

També és prou rellevant per dibuixar la dificultat de traducció el fet que el castellà sigui la llengua normal de les lleis i de la jurisprudència.

dència dels alts tribunals. Les fonts de què es nodreix el redactor jurídic no són en català. D'aquí la necessitat de disposar de lleis bàsiques en català i actualitzades.

Aquesta falta de rodatge en l'ús lingüístic català dins d'aquest camp fa que la terminologia i la fraseologia estiguin poc consolidades, no tant pel que fa a les propostes, recomanacions i estudis lingüístics sobre el llenguatge jurídic i judicial, que tot i no ser abundants ja constitueixen un cabal força notable, sinó per la falta d'ús del llenguatge. Així, en un nivell lèxic són importants els dubtes i oscil·lacions que es produeixen, que generen actituds de rebuig cap a les traduccions que oferim. Ho il·lustro amb alguns exemples terminològics.

- a) Dubtes sobre la forma correcta del terme en català, com ara en termes com *interlocutòria*, *raó petitòria* o *violació de domicili*, que tot i ser incorporats en els lèxics existents, sovint són vistos amb suspicàcia pels usuaris.
- b) Falta de distinció entre la paraula de llengua general i el tecnicisme jurídic. Esmentem l'agreujant penal d'*encrueliment* (*ensañamiento* en castellà), en què l'usuari a vegades prefereix altres solucions com *acarnissament*, *rabeig* o *rabejament*.
- c) Conceptes pròxims, denominacions similars, que generen un ús i una traducció confusos, com ara *termel/termini*, *acabar/confrontar* o *certificat/certificació*.
- d) Selecció de termes hipònims o hiperònims, com el terme de drets reals *unió*, que en dret civil català té un abast més ampli perquè agrupa les figures de l'adjunció, la commixtió i la segregació.
- e) Usos abusius del castellà aplicats a la traducció catalana, com el mot *devengar*, que no té una equivalència absoluta amb el *meritar* català, ni aquest s'empra en els contextos idonis.
- f) Calcs habituals, com la coneguda i mediàtica *ordre de recerca i captura* (*busca y captura* en castellà), que en realitat és *crida i cerca*.

g) Dubtes sobre la solució traductològica correcta dels arcaïsmes en castellà (*mercè arrendatícia* o *renda* per a *merced arrendaticia*; *predi* o *finca* per *predio*).

A les qüestions terminològiques caldria afegir els aspectes fraseològics i estilístics, que a la pràctica encara presenten solucions més difícils.

Per acabar, i recuperant el títol de la jornada, la presència quotidiana de les traduccions, en aquest cas jurídiques i judicials, hem de concloure que, malauradament, continua sent massa present la traducció i massa poc el text fet pel mateix operador jurídic i que l'impacte de la traducció en altres àmbits i en la societat és irregular, en el sentit que perseveren solucions que ja fa temps que han estat descartades («aute», «jutjat del penal», «recerca i captura»). Un factor positiu: que el recurs a la traducció ha significat que el català hagi passat d'un ús anecdòtic a una presència minoritària, però, malgrat tot, presència.

Justícia i traducció

Carles Duarte i Montserrat

Si el dret regula des de l'antiguitat les relacions que es produeixen en el si de les societats humanes, cal assenyalar que el llenguatge jurídic es documenta ben primerencament. En podríem aportar força exemples, però potser està bé que recordi aquí el cas de les *Leges XII tabularum* llatines, del 449 a. de C, perquè, a més, van exercir una influència considerable en la conformació de models lingüístics posteriors, com ens recorda Ciceró a *De oratore* : «Baldament tothom cridi, diré el que sento: les obres juntes de tots els filòsofs, el llibret sol de les *Dotze Taules*, si hom mira les fonts i començaments de les lleis, em sembla, a fe, que les supera en pes d'autoritat i abundor d'utilitat», i a *De legibus*: «Durant la nostra infantesa, apreníem com un cant solemne les *Dotze Taules*, que avui ja ningú no aprèn.»

A hores d'ara la traducció de textos jurídics té una presència quotidiana i una importància decisiva, que ha provocat l'impuls del desenvolupament de treballs de recerca per a la implantació de tra-

Carles Duarte i Montserrat. Poeta i lingüista. És director de la Fundació Lluís Carulla. Professor de redacció jurídica de la Facultat de Dret de la Universitat Pompeu Fabra, ha dut a terme cursos sobre la mateixa matèria a altres universitats. Com a poeta, té més d'una vintena de llibres publicats i ha estat traduït a diversos idiomes.

duccions automatitzades o la creació d'estudis universitaris específics i l'establiment de nombroses places professionals, més enllà dels títols tradicionals d'interpretació jurada.

Limitant-nos a la nostra realitat més propera, n'hi ha prou d'esmentar les institucions de la Unió Europea, de les quals sorgeix d'una manera continuada una normativa jurídica difosa alhora en diverses llengües, o la doble versió oficial, en català i en castellà, del *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, o l'edició catalana del *Boletín Oficial del Estado*.

Però cal afegir tot seguit que els antecedents de traduccions jurídiques són ben llunyans. Un cas ben significatiu seria el dels Juraments d'Estrasburg, en què Lluís el Germànic i Carles el Calb, fills de Lluís el Piadós, l'any 842, es van prometre lleialtat mútua contra llur germà Lotari. El text dels juraments és en francès i en alemany antic, com podeu veure tot seguit:

«Cumque Karolus haec eadem verba romana lingua perorasset, Lodhovicus, quoniam maior natu erat, prior haec deinde se servaturum testatus est:

«Pro Deo amur et pro christian poblo et nostro commun salvament, d'ist di in avant, in quant Deus savir et podir me dunat, si salvarai eo cist meon fradre Karlo et in aiudha et in cadhuna cosa, si cum om per dreit son fradra salvar dift, in o quid il mi altresi fazet et ab Ludher nul plaid nunquam prindrai, qui, meon vol, cist meon fradre Karle in damno sit».

Quod cum Ludhovicus explesset, Karolus teudisca ligua si hec eadem verba testatus est:

«In Godes minna ind in thes christianes folches ind unser bedhero gehaltnissi, fon thesemo dage frammordes, so fram so mir Got geuuzici indi mahd furgibit, so baldih thesan minan bruodher, soss man mit rehtu sinan bruher scal, in thiu thaz er mig so sama duo, indi mit Ludheren in nobheiniu thing ne gegango, the, minan uuillon, imo ce scadhen uuerdhen».

Sacramentum autem quod utrorumque populus, qui que propria lingua, testatus est, romana lingua sic se habet:

«*Si Lodhuuigs sagrament que son fradre Karlo jurat conservat et Karlus, meos sendra, de suo part non l'ostanit, si io returnar non l'int pois, ne io ne neuhs cui eo returnar int pois, in nulla aiudha contra Lodhuuig nun li iu er*».

Teudisca autem lingua:

«*Oba Karl then eid then er sinemo bruodher Ludhuuige gesuor geleistit, indi Ludhuuig, min herro, then er imo gesuor forbrihchit, ob ih inan es iruuenden ne mag, noh ih noh thero nohhein, then ih es iruuenden mag, uuidhar Karle imo ce follusti ne uuirdhit*».

I precisament dos dels textos més antics en llengua catalana corresponen a dos fragments de sengles traduccions del codi jurídic *Liber iudiciourum* o *Llibre jutge*, de la primera i del segona meitat, respectivament, del segle XII. Recollim-ne uns breus testimonis:

«Akeli o akela ki nexerà no aurà hereditat d'altra guisa si doncs pos ke nad és o nada...» (primera meitat del segle XII)

«Volontat d'aquel o d'aquela que testa en sa vida, depòs sa mort, ans que sis meses sien passats, sie publicada e manifestada» (segona meitat del segle XII)

I és prou sabut que els Usatges de Barcelona van ser traduïts del llatí i que a la Cancelleria Reial convivien diversos idiomes, que de vegades eren usats en versions equivalents amb destinataris diferents d'un mateix tipus de document.

Un cop assenyalada que la traducció jurídica té uns fonaments històrics de tant de pes, el que escau ara és que m'aturi a analitzar-ne les característiques.

Els efectes d'un text jurídic requereixen una redacció que s'ajusti a uns principis de claredat i precisió. Necessitem evitar ambigüitats i confusions sobre la interpretació que cal donar-hi. Si aquest criteri

és d'aplicació al text original, també cal que ho sigui en les traduccions que se'n facin, que han de ser igualment nítides i unívokes i no poden ser ocasió d'efectes diferents dels que generi el text en la llengua d'origen.

L'elaboració de documents jurídics s'ha d'ajustar a una prioritat comunicativa funcional i no pas estètica, encara que tampoc no es tracta de negligir la qualitat lingüística dels textos. Convé preservar-hi una certa dignitat institucional, allunyada de la informalitat col·loquial, sense, però, caure en barroquismes distants i enfarfegadors. I la traducció jurídica s'ha de moure dins els mateixos paràmetres.

Això explica que la traducció jurídica tendeixi a acostar-se a la traducció directa i literal, i sigui molt menys lliure i creativa del que la traducció literària acostuma a ser perquè els lectors la puguin percebre com un text tan literari com l'original.

Ara bé, si hem de partir de la premissa de la preeminència de la seguretat i la plena equivalència entre el document jurídic de partença i les seves traduccions, no podem obviar la necessitat de garantir, juntament amb el fet que el destinatari de la traducció tingui una versió exacta pel que fa al contingut del text original, que les característiques formals i estilístiques de la traducció no contradiguin significativament les habituals en documents anàlegs de la llengua arribada.

Per aportar un parell d'exemples prou representatius, podem dir, d'entrada, que els pactes d'un contracte amb una doble versió lingüística s'han de reflectir en clàusules que permetin només una interpretació coincident, encara que l'aspecte visual del contracte pugui tenir algunes variacions formals com a fruit dels models documentals propis de tradicions jurídiques diverses.

El segon exemple seria l'ús dels temps verbals a les lleis i les normatives jurídiques que les despleguen, on el català, com el francès, opta pel present mantingut («Aquesta llei entra en vigor» o «Presideix el Consell la persona titular del Departament competent en la matèria») i evita l'ambigüïtat del futur d'obligació («L'imprès serà pre-

sentat a ...»), que se substitueix per una perífrasi d'obligació («L'imprès ha de ser presentat a ...»).

Contràriament, en castellà (i en anglès) s'hi utilitza el futur («*La presente ley entrará en vigor*» o «*Presidirá el Consejo la persona titular del Departamento competente en la materia*») perquè s'hi adopta preferentment el punt de vista de qui redacta la norma i no el de qui l'aplica.

Juntament amb la primacia de l'absoluta equivalència de contingut i de la norma d'adaptació, com a criteri complementari, a la tradició estilística de cada llengua, la traducció jurídica posa damunt la taula un reguitzell d'altres problemes que cal afrontar i resoldre amb coherència.

Em refereixo, per exemple, a les designacions singulars, començant pels noms propis, que en el cas de les persones o les empreses privades no es tradueixen, però que en canvi es tradueixen, procurant tenir present l'equivalència funcional, en el cas dels noms d'organismes i institucions oficials: és a dir es recorre a la designació habitual de l'organisme amb funcions anàlogues en el país de la llengua d'arribada; recordem les confusions que es produeixen quan es parla del secretari d'estat nord-americà, que probablement hauríem d'anomenar ministre d'Afers Exteriors, ja que els secretaris d'estat en altres països, com l'Estat espanyol, tenen una altra mena de competències.

També s'adopta l'equivalència funcional en les traduccions de càrrecs públics i privats.

Pel que fa als topònims dins de traduccions jurídiques, la norma general és de fer-hi servir el nom tradicional en la llengua de la resta del text (per exemple, en un document jurídic en català escriurem Londres i no pas London), però dins el règim de doble oficialitat lingüística vigent a diferents comunitats autònomes de l'Estat espanyol, trobem que, per comprensibles criteris proteccionistes, en territoris amb dues llengües oficials, l'única versió oficial possible dels topònims és la de la llengua pròpia. És el que succeeix a Catalunya,

on els topònims només tenen com a oficial el nom en català, llevat dels dera Val d'Aran, on la forma oficial dels topònims és l'aranesa. En el cas espanyol, a més, es va oficialitzar per llei la denominació oficial única en català dels noms de les províncies de Girona i de Lleida, en una decisió que volia superar la matrícula dels cotxes amb Ge de Girona. Ara, però, les matrícules dels cotxes han canviat de procediment d'identificació.

I escau afegir-hi que hi ha comunitats autònomes, com el País Valencià o el País Basc, on trobem topònims amb una sola forma oficial en castellà, català-valencià o èuscar i topònims amb una doble forma oficial, com ara la Vila Joiosa, que també té com a nom oficial Villajoyosa.

I acabo referint-me a un dels aspectes més delicats i complexos de la traducció jurídica: la terminologia. Hi trobem de vegades una dificultat afegida a la previsible dins els llenguatges tècnics amb una tradició específica considerable. Hi ha força llengües occidentals on el component fonamental del seu lèxic jurídic és d'origen comú, però la tradició de cada lloc ha provocat que sota mots procedents de la mateixa paraula llatina trobem significats diferents o fins i tot contradictoris. Així: a) en anglès *sentence* adquireix un sentit inequívocament condemnatori que fa que el català sentència s'acosti sovint més a l'anglès *judgement* o *verdict*, b) el francès *prestataire* equival a prestador i no pas a prestatari o c) l'equivalent italià del català comandatari no és *accomandatario*, sinó *accomandante*.

Amb aquestes observacions que acabo de presentar, confio haver contribuït a posar en relleu la gran importància de la traducció jurídica i alguns dels reptes amb què es troben els professionals que s'hi dediquen.

La traducció i la interpretació de llengües estrangeres als jutjats i tribunals amb seu a Catalunya

Annette Emmermann

És quotidiana la traducció i la interpretació judicial?

Per justificar la presència de la traducció i la interpretació de llengües estrangeres a l'àmbit judicial en un seminari dedicat a la presència quotidiana de les traduccions, només haurem d'indicar unes xifres:

Segons dades procedents del Departament de Justícia que van ser publicades pel diari *El Punt* (17-04-05), l'any 2004 els jutjats i tribunals amb seu a Catalunya van encarregar un total de 16.146 traduccions a càrrec dels fons públics. Segons la mateixa font, només el primer semestre de l'any 2004 a l'àmbit judicial es van prestar 6.984 serveis d'interpretació en una cinquantena d'idiomes diferents.

La despesa pública pel servei de traducció i interpretació de llengües estrangeres a l'àmbit judicial pujava 3.960.388,95 €, havent experimentat un augment del 57,74 % respecte de l'any 2003.

Annette Emmermann. Acaba el 1989 els estudis de traducció cursats a l'escola privada AKAD amb l'examen oficial a Karlsruhe (Alemanya). S'inicia en la traducció i la interpretació judicials l'any 1992. Després de llicenciar-se en Dret a la UNED viu el dia a dia de la traducció i la interpretació de les llengües no oficials en l'àmbit judicial, tant des del vessant lingüístic com jurídic.

En aquest important volum de negoci hem d'afegir les traduccions i interpretacions demanades per les comissaries dels Mossos d'Esquadra que s'inclouen dins del pressupost del Departament d'Interior, el qual l'any 2005 va destinar aproximadament 1.500.000 € a aquest servei públic.

Si bé és cert que l'elevat cost i el significatiu augment es deu en part a la picaresca i a la falta de control sobretot en l'àmbit del Departament de Justícia, les xifres indicades fan entendre que es tracta d'un àmbit de treball que hauria de despertar l'interès dels traductors i intèrprets professionals, dels alumnes de les facultats de Traducció i Interpretació i els seus formadors els quals, cal suposar, estan interessats perquè es recuperi la dignitat d'una des les vies en altres temps atractives per accedir a l'exercici de la nostra professió.

II. L'atractiu de la traducció i la interpretació judicials

Deixant de banda l'interès que puguin tenir algunes persones per viure situacions morboses o de pel·lícula, més aviat escasses a la rutina diària, l'atractiu que tenen els jutjats i tribunals per al traductor i l'intèrpret professional i per al qui s'inicia en l'ofici és causat per:

a) La possibilitat per a l'intèrpret acabat de llicenciar d'adquirir pràctica:

Tot i que la interpretació judicial és, en general, una tasca extremadament complexa i complicada, hi ha determinats tipus d'actuacions judicials que es caracteritzen per la reiteració de les situacions i, per tant, de les tècniques, de la matèria i fins i tot del vocabulari.

Si existís la voluntat de proveir els nostres jutjats i tribunals dels pèrits lingüístics que es mereixen les víctimes i els imputats, els procediments incoats per conducció sota els efectes de begudes alcohòliques podrien servir com a camp d'aprenentatge a l'intèrpret acabat de llicenciar sota la supervisió d'un company experimentat.

Les situacions noves, com les declaracions al calabós o davant del jutge, i la por escènica que pot arribar a produir la interpretació en una vista oral produeixen a l'interpret novell amb sentit de responsabilitat una inseguretat, que li serà més fàcil de dominar i de perdre en un àmbit temàtic en què les preguntes versen sobre l'hora de l'últim àpat i la quantitat i el tipus de begudes alcohòliques ingerides.

No haurien de ser les víctimes d'agressions sexuals les qui pateixin els dubtes i vacil·lacions davant del lèxic de l'interpret novell.

A més, hi ha molts idiomes, com l'àrab, el romanès, l'urdú, l'wòlof per exemple, que només són requerits amb una certa freqüència per a serveis d'interpretació en jutjats i comissaries. Per tant, aquest és l'únic àmbit que ofereix a l'interpret principiant la possibilitat d'adquirir destresa i a l'interpret avesat la possibilitat de mantenir-la.

b) El repte de l'ampli ventall de registres lingüístics i de classes de textos habituals en el procediment judicial

Evidentment l'interpret judicial s'enfronta a diari al llenguatge jurídic. Una dificultat especial representa la terminologia del dret processal. Els dubtes que té no solen trobar resposta adequada als diccionaris bilingües; per tant s'hauria d'exigir al traductor i l'interpret judicial certs coneixements sobre les fases dels diferents procediments i sobre l'existència de distintes jurisdiccions.

Si en el servei públic de traducció i interpretació dels jutjats de Catalunya la presència de coneixements jurídics no és quotidiana, sí que ho és la següent excusa: Com que el justiciable tampoc no entén en el seu idioma matern els equivalents d'expressions jurídiques com «benefici d'especialitat», «aixecament de béns» o «judici de falta», no cal traduir aquestes paraules de forma literal sinó que és molt millor explicar-li el significat amb paraules planeres.

A aquesta tesi podem oposar:

En primer lloc, el principi establert per una prevenció de la Sala de Govern del Tribunal Superior de Justícia del País Basc de l'any

1997, segons la qual la traducció *ha de ser íntegra i exacta, amb l'objecte que no es vulnerin les garanties constitucionals.*

Els intèrprets hem de situar el declarant que no coneix les llengües oficials dels nostres tribunals en la mateixa posició en què es trobaria si les dominés. La decisió del jutge, fiscal o advocat de parlar en un registre més col·loquial o de donar definicions de figures jurídiques ha de venir motivat per la ignorància del declarant, que l'intèrpret no ha de compartir, sinó que l'ha de saber transmetre fidelment a la resta de professionals que intervenen en la declaració.

Tot i que és important el paper que atorguen les normes reguladores dels drets dels acusats i la situació fàctica a la funció de l'intèrpret, aquest com a persona no s'ha de donar cap importància: no importa què pensa l'intèrpret sobre el nivell cultural de l'inculpat, ni de la competència de l'advocat que interroga, ni de la coherència del que declari un testimoni. L'únic que ha de fer és transmetre amb el major grau de fidelitat possible tot el que es diu perquè els operadors jurídics es puguin formar una opinió i decidir si cal adequar la forma d'expressar-se.

En segon lloc, si l'intèrpret sap què és un aixecament de béns o un benefici d'especialitat esbrinarà quins són els possibles equivalents en les seves llengües de treball, i si desconeix el significat de les paraules jurídiques no les podrà explicar amb paraules planeres al justiciable.

Com que a Catalunya als intèrprets judicials no se'ls exigeix cap tipus de formació, ni de titulació acadèmica, ni han de passar cap examen d'accés al servei, la manca de coneixement de la terminologia jurídica tant de les llengües oficials del tribunal com de les de destí és habitual. Les situacions observades personalment que es relaten a continuació són només una petita mostra dels efectes que provoca aquest mal funcionament del servei públic de traducció i interpretació judicials i policials:

Les declaracions poden allargar-se i desenvolupar-se en un ambient més crispat. Ocorria, per exemple, amb la traducció errònia

del text que servia de lectura de drets a les comissaries dels MMEE. «Falta», tipus d'il·lícit penal, es traduïa a l'alemany per «*Ordnungswidrigkeit*», infracció administrativa. La creença d'haver estat emmanillats i d'haver passat una nit o dues en un calabós per una infracció administrativa provocava que alguns detinguts de parla alemanya fessin comparacions amb els sistemes policials de determinats països africans, cosa que provocava –a més de la vergonya aliena de l'interpret– un important malestar als agents, que no podien saber que les odioses comparacions no tenien el seu origen en la seva actuació professional sinó en la feina mal feta per l'empresa de traducció subcontractada.

A causa d'unes traduccions inversemblants de les cèdules de notificacions pot ocórrer que un denunciador estranger es dirigeixi a un jutjat amb la ferma convicció d'haver estat citat com a demandant, perquè hi ha persones amb més d'un procediment judicial obert. En aquests casos l'habitual confusió dels traductors i intèrprets judicials a l'hora d'emprar els termes de «denúncia» i «demanda» pot tenir transcendència sobre els drets de defensa del justiciable. Com que en un judici de faltes el denunciador no té dret a l'assistència d'un advocat d'ofici, ha de poder entendre la citació per poder optar entre contractar un advocat o defensar-se ell mateix. En el cas concret que comento, la importància de la distinció entre denúncia i demanda fins i tot va arribar més enllà, quan el denunciador demandat va dir a l'altra part:

–Desisteixi de la demanda [civil, reivindicant un tros de terreny]; llavors jo retiraré la denúncia [per suposades lesions lleus]! Si no, faré que vostè vagi a la presó.

L'intèrpret no té per què saber subsumir aquestes paraules en un tipus penal, sinó únicament traduir-les correctament perquè sigui l'afectat qui decideixi actuar per amenaces, consultar un advocat, o riure perquè per una simple falta difícilment s'acaba a la garjola.

La situació, però, és més greu encara, perquè aquest tipus de confusions pot donar-se perfectament en els procediments abreujats

i ordinaris, és a dir, en processos penals que poden acabar amb la imposició d'importants penes privatives de llibertat.

En la citació que es reproduïx a continuació la paraula «acusat» es tradueix per l'equivalent alemany de la paraula «inculpat». La versió traduïda no cita l'acusat per al judici oral, com fa l'original, sinó per una «*mündliche Verhandlung*», expressió aliena al dret penal alemany.

Juzgado Penal - Girona
Av. Ramon Folch, 4-6
Telf. 972-18.17.22
Fax. 972-18.17.94

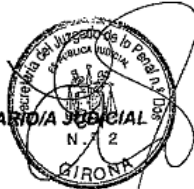
CÉDULA DE CITACIÓN

Por resolución de esta fecha, dictada en CAUSA 2. /200 , seguida por presunto delito tenencia de armas, se ha acordado citar a la persona abajo mencionada, para que comparezca ante este Juzgado de lo Penal 2 de Girona, Sala de Vistas nº 3 planta baja, el próximo día : de mayo de 2005, a las 10:30 horas para ASISTIR COMO ACUSADO/A, al acto del Juicio oral, haciéndole saber la obligación que tiene de comparecer a esta citación, y que, si no lo hace podrá incurrir en las responsabilidades legalmente previstas. Asimismo se le apercibe, conforme lo prevenido en el art. 789.4 en relación con el art. 793.1 de la L.E.Cr. que la citación que se realice en el domicilio indicado o a la persona que se haya designado permitirá la celebración del juicio oral en su ausencia si la pena solicitada no excede de DOS AÑOS de privación de libertad, o si es de distinta naturaleza, cuando su duración no exceda de cinco años Y EN EL CASO DE QUE FUERA NECESARIA SU PRESENCIA A JUICIO SE ACORDARÁ SU DETENCIÓN. CON OBLIGACIÓN DE APORTAR EL DÍA DEL JUICIO ORAL ÚLTIMA NÓMINA O EN SU DEFECTO DECLARACIÓN DE RENTA.

Y para que por el Sr. Agente Judicial de este Juzgado se lleve a efecto lo acordado, firma esta Cédula en

Girona, a: de mayo de 2005

EL/A SECRETARIO/A JUDICIAL
N.º 2

NOMBRE Y APELLIDOS.-

DIRECCIÓN.-

L'acusat es va presentar al despatx de la seva advocada el dia anterior a l'indicat a la citació, pensant que l'havien citat per a una simple declaració.

Perquè es puguin valorar correctament els riscos de la manca d'una traducció íntegra i exacta en l'àmbit judicial, hem d'afegir que, en cas de designació d'advocat d'ofici, la reunió preparatòria de la vista

STRAFGERICHT NUMMER ... VON GIRONA
AVDA.RAMON FOLCH, 4-6, 17001 GIRONA
TEL: 972-181722
FAX: 972-181794

LADUNGSURKUNDE

Gemäss dem heutigen Beschluss in der RECHTSSACHE NR. 244/2005, verfolgt wegen eines mutmasslichen Deliktes der waffenbesitz, wurde zugestimmt, die unten angeführte Person für den 10./10/2005, um 9:30 Uhr **BESCHULDIGTER** vor das Strafgericht Nummer Zwei von Girona, Verhandlungssaal 3, Erdgeschoss vorzuladen, um an der mündlichen Verhandlung teilzunehmen. Sie muss wissen, dass sie verpflichtet ist, dieser Vorladung zu folgen, da sie sonst mit den gesetzlich vorgesehenen Verantwortlichkeiten beauftragt werden kann. Zudem wird sie gemäss Art. 769.4 in Verbindung mit Art. 793.1 der StPO darüber informiert, dass es die Ladung, die an den genannten Wohnsitz oder an eine ernannte Person geht, ermöglicht, dass die Mündliche Verhandlung auch in ihrer Abwesenheit stattfinden kann, wenn die erforderte Strafe nicht ein Jahr Freiheitsentzug überschreitet oder, wenn die Strafe von einer anderen Art ist, wenn sie weniger als sechs Jahre beträgt.

Girona, den 01/10/2005

DER/DIE URKUNDSBEAMTETE

NAME UND NACHNAME: ...

ANSCHRIFT: ...

oral moltes vegades es fa en els passadissos del jutjat i cinc minuts abans d'entrar a sala.

Quan es va redactar el llibre Verd de la Comissió Europea sobre les garanties processals pels sospitosos i inculpats en els processos penals a la Unió Europea, es va obrir un debat sobre si era millor intèrpret judicial el llicenciat en traducció i interpretació amb coneixements jurídics o el jurista amb coneixements d'idiomes.

Malauradament, en els jutjats i tribunals catalans no és quotidiana la presència ni dels uns ni dels altres.

Hem de reconèixer que la tasca d'interpretació judicial exigeix més que uns coneixements acadèmics de les llengües de treball. Il·lustrem aquesta afirmació amb un exemple citat pel comissari de policia Andreas Gollwitzer durant les Quartes Jornades d'Interpretació Judicial organitzades per la Federació de Traductors Alemanyans BDÜ (4. *Gerichtsdolmetschertag, Schriften des BDÜ* 9.)

Les noves lleis alemanyes contra el crim organitzat fan que a la pràctica l'intèrpret policial hagi de fer una tria entre aquelles converses de contingut purament privat i aquelles altres que podrien tenir rellevància per a la investigació del delictes. El desconeixement de l'argot dels delinqüents va fer que un intèrpret considerés que la conversa girava entorn de les labors domèstiques, mentre que el segon va descobrir que en realitat s'estava expressant la intenció de violar brutalment una prostituta rebel.

Els estudis universitaris no són suficients per saber que els proxenetes, quan parlen de fer servir l'escombra amb força, difícilment es refereixen a la seva participació en les tasques de la llar. I tampoc no n'hi ha prou amb haver viscut en aquests ambients per exercir correctament l'ofici de l'intèrpret judicial.

Esperem que a Catalunya s'arribi aviat a un model que, en benefici del sistema judicial, aprofiti l'enorme potencial del gran nombre de llicenciats en traducció i interpretació que ara tenen dificultats per accedir a la feina, i que integri al màxim l'experiència dels intèrprets judicials actuals.

L'interpret judicial professional no tremola davant la terminologia jurídica, previsible i comprensible, però sí davant les intervencions dels pèrits judicials, que poden introduir al procediment qualsevol matèria imaginable, des de l'arquitectura fins a la zoologia passant per balanços de sumes i restes i ortodòncies.

La ja citada prevenció de la Sala de Govern del País Basc exigeix que: *A los intérpretes se les debe facilitar el examen anticipado de las actuaciones para que organicen su trabajo sin agobios y con las debidas garantías para los interesados.*

És pràcticament impossible que es doni aquest examen previ en els jutjats penals de Catalunya. A la tradicional reticència dels secretaris judicials de donar accés a les actes judicials, se suma ara la pèssima retribució de l'interpret judicial, la feina del qual es paga per fraccions de minuts a raó d'uns 11 cèntims d'euro. No se li pot retreure que no vulgui enfrontar-se amb el secretari per poder fer un estudi previ del context lingüístic, una feina extra que no se'n ha retribuït mai.

En les jurisdiccions civil i laboral, on és la pròpia part qui tria i paga l'interpret, hem de demanar sempre que se'n doni abans del judici la informació suficient per tenir una visió clara del context del litigi. El coneixement del context ens salva davant les ambigüitats de la llengua, i la preparació adequada del lèxic impedirà que la culpa sigui nostra quan davant la incomprensió dels operadors jurídics el demandant s'hagi de treure la dentadura postissa per fer-los entendre la causa del plet contra el seu odontòleg.

Les tècniques d'interpretació que s'apliquen en l'àmbit judicial

La missió de l'interpret judicial professional consisteix a aconseguir que el jutge o el jurat tinguin de l'acusat estranger la mateixa impressió que si hagués parlat una de les llengües oficials del tribunal. Es tracta d'aconseguir que la manca de coneixements del castellà o

català per part de l'acusat, de la víctima o del testimoni no repercuteixi en la seva credibilitat._

Com a primer pas per apropar-se a aquesta meta, l'intendent ha de triar la tècnica adient. En les declaracions davant la policia, el jutge o el funcionari judicial que el supleixi, la tècnica d'aplicació serà la interpretació consecutiva. Cal, però, que l'intendent sàpiga adaptar-se a la situació i al nivell cultural del declarant. Pot passar que el declarant, la víctima d'un delictes violent per exemple, no és capaç d'aturar-se cada x frases per deixar temps a l'intendent perquè realitzi la traducció. Per evitar que el declarant perdi el fil i que la declaració s'allargui més del necessari és imprescindible que l'intendent consecutiu porti les seves eines de treball. Sorpren que, malgrat el baixíssim cost el seu ús no és quotidià als jutjats i tribunals de Catalunya.

La manca absoluta de normes orientadores destinades als operadors jurídics sobre la presa de declaracions amb la intervenció d'intendent fa que de manera generalitzada es faci servir l'estil d'interrogatori que anomenem PREGUNTA-SI-DIU-QUE, que no és apta per aconseguir la meta anteriorment descrita. Per transmetre fidelment tot el que expressa el declarant i per agilitzar la interpretació, l'intendent judicial ha d'utilitzar sempre la primera persona.

En les vistes orals se sol alternar la interpretació consecutiva amb el *chuchotage*. És convenient que l'intendent faci una petita introducció al declarant sobre el desenvolupament de la vista, avançant-li que només li xiuxiuejarem a l'orella el contingut de les intervencions de les altres parts i que no pot comentar amb nosaltres aquest contingut.

La interpretació simultània és poc freqüent en l'àmbit judicial, però pot tenir lloc en judicis amb un gran nombre d'intervinents o de gran interès mediàtic, com va ser a Girona el cas del naufragi del vaixell turístic «La Oca».

En la jurisdicció civil interpretarem la totalitat de les intervencions perquè la part ens ho exigirà, perquè ens paga per fer-ho i perquè vol

saber com l'està defensant el seu advocat i què declara la part contrària.

En la jurisdicció penal passa sovint que l'acusat estranger no pot seguir íntegrament el desenvolupament de la vista oral perquè l'interpret roman callat mentre declaren els testimonis i els pèrits o durant les conclusions finals del fiscal i del defensor.

Si bé és cert que els advocats prefereixen que l'acusat no faci ús del seu dret a l'última paraula, permetre que l'esmentat dret es privi de tot sentit pel mal funcionament del servei públic de traducció i interpretació judicial constitueix una clara discriminació dels acusats estrangers.

Base legal del dret dels declarants que no dominin les llengües oficials del tribunal a l'assistència d'un intèrpret

El fet que una persona desconixedora de les llengües del Tribunal rebí l'assistència d'un intèrpret no és una gràcia concedida pel jutge ni un gest de generositat de l'administració de justícia envers els ciutadans estrangers.

En l'àmbit penal l'obligació de garantir aquesta assistència s'imposa pels compromisos internacionals ratificats per l'Estat espanyol. El Conveni Europeu per la Protecció dels Drets Humans i Llibertats Fonamentals (CEDH) estableix en el seu article 5.2: «Tota persona detinguda preventivament ha de ser informada, en el més breu termini i en una llengua que entengui, dels motius de la seva detenció i de qualsevol acusació formulada contra ella.»

Segons l'article 6.3 del CEDH, tots els acusats tenen, com a mínim, els drets següents:

- a) ser informats, en el més breu termini, en una llengua que comprenguin i detalladament, de la naturalesa i de la causa de l'acusació formulada en contra seu,
- e) ser assistits gratuïtament per un intèrpret, si no comprenen o no parlen la llengua emprada a l'Audiència.

Encara que el CEDH no ho contempla explícitament, en el procediment penal l'assistència gratuïta per intèrpret s'estén a víctimes, perjudicats i testimonis.

El citat Conveni també preveu el dret de l'imputat a ser assistit per un advocat que, segons la legislació espanyola, ha de ser, com és lògic, un llicenciat en dret adscrit al col·legi professional corresponent. La regulació legal de la figura de l'intèrpret judicial, en canvi, no participa d'aquesta lògica. Amb unes sorprenents insistència i reiteració, el legislador s'esforça a declarar que als jutjats la persona que fa d'intèrpret no cal que sigui el que nosaltres entenem per tal.

L'article 441 de la Llei d'Enjudiciament Criminal de 1882 encara establí un criteri d'un cert sentit comú: *«El intérprete será elegido entre los que tengan títulos de tales, si los hubiere en el pueblo. En su defecto será nombrado un maestro del correspondiente idioma, y si tampoco lo hubiere, cualquier persona que lo sepa.»*

Si amb una aplicació diligent aquesta regla era apta per a obtenir un resultat satisfactori, les normes posteriors semblen estar pensades per a evitar l'accés d'intèrprets qualificats als jutjats:

L'article 785 de la mateixa llei, encara que d'incorporació posterior, diu: *«Cuando los imputados o testigos no hablaren o no entendieren el idioma español, se procederá de conformidad con lo dispuesto en los artículos 398, 440 y 441 de esta Ley...»* I en comptes d'acabar aquí, el legislador afegeix: *«...sin que sea preciso que el intérprete designado tenga título oficial.»*

Davant d'aquesta frase ens podríem preguntar si el legislador, en establir que no cal títol oficial, volia dir títol oficial de traducció i interpretació o títol oficial de qualsevol tipus.

La Llei Orgànica del Poder Judicial ja ni tan sols fa esment de la regla consoladora de l'art. 441 de la Llei d'Enjudiciament Criminal, i estableix sense embuts en el seu article 231.5: *«En las actuaciones orales, el Juez o Tribunal podrá habilitar como intérprete a cualquier persona conocedora de la lengua empleada, previo juramento o promesa de aquélla.»*

Com que aquest precepte legal deixa entendre que n'hi ha prou amb conèixer una sola llengua per ser nomenat intèrpret judicial, ens preguntem quina és la que ha de conèixer aquesta persona qualsevol que es nomeni: la llengua estrangera que parla el declarant o la llengua que, amb tan poca fortuna en aquest cas, utilitza el legislador?

La regulació de l'assistència per intèrpret en el procediment penal té per a l'acusat l'avantatge de la gratuïtat i l'inconvenient que, a diferència del que ocorre amb l'advocat d'ofici, el justiciable no té l'opció de pagar i triar un professional titulat, sinó que està obligat a acceptar la interpretació d'una persona els coneixements de la qual no han estat objecte de cap prova.

És diferent el cas de les jurisdiccions civil, laboral i contenciosa administrativa. Per regla general, la part pot triar i ha de pagar el servei d'interpretació, tret que tingui reconegut el benefici de la justícia gratuïta, que dóna dret a l'assistència d'un advocat, llicenciat en dret, i que li faci d'intèrpret una persona qualsevol que un jutge –qui no parla l'idioma emprat pel declarant– consideri coneixedora de la llengua de què es tracti (art. 141 de Llei d'Enjudiciament Civil).

Deixem que sigui un jurista qui valori la pràctica habitual de considerar apta per a la tasca de la interpretació judicial qualsevol persona que sàpiga parlar un idioma estranger. *«A cap jutge se li ocorreria en un procediment incoat per negligència professional d'un cirurgià nomenar com a pèrit un experimentat carnisser... fonamentant la seva decisió en el fet que els òrgans d'un porc són bastant semblants als de l'home. Ni tan sols nomenaria un metge generalista... essent en aquest cas el cirurgià amb titulació oficial l'únic que podria actuar com a pèrit.»* (Wolfram Eckert, notari de Munic, durant les ja mencionades Quartes Jornades d'Interpretació Judicial organitzades pel BDÜ).

Constituiria un gran progrés per a la situació de la interpretació judicial a Espanya tornar a la regulació de 1882 aplicant amb sentit de responsabilitat la regla de l'article 441 de la Llei d'Enjudiciament Criminal.

L'organització del servei de traducció i interpretació judicial de llengües estrangeres a Catalunya

La presència de traductors i intèrprets de llengües estrangeres en la plantilla del Departament de Justícia és purament testimonial. Fins a l'any 1998 van ser els mateixos jutges o els secretaris judicials els qui triaven els intèrprets. Com que cada jutjat és un món, no hi havia criteris unificats sobre la qualificació mínima ni sobre cap altre aspecte de la tasca de l'intèrpret. Uns jutjats utilitzaven el llistat de traductors i intèrprets jurats que es publica a la *Guia Judicial*, altres es dirigien a acadèmies d'idiomes, agències de traducció o als traductors autònoms de la localitat. El servei es retribuïa, en general, a 48,00 €/hora. L'administració de justícia solia trigar entre tres i onze mesos a pagar els serveis.

Alguns serveis no s'arribaven a pagar per manca de coordinació entre els jutjats i les gerències del Departament de Justícia. Aquest tracte minvava l'interès dels intèrprets professionals envers la traducció i la interpretació judicials.

Aquesta manca de disponibilitat d'intèrprets judicials provoca da per la mateixa Administració, l'any 1998 va servir d'argument al Departament de Justícia per treure a concurs públic el servei de traducció i interpretació de llengües estrangeres destinat als jutjats i fiscalies amb seu a Catalunya. Com que no es va presentar cap empresa que complís amb els requisits establerts en els plecs de condicions del concurs i en el Text Refós de la Llei de Contractes de les Administracions Públiques, el Departament de Justícia va fer l'adjudicació del servei a una empresa petita i, per casualitat, recentment creada, que, per un servei que requereix la disponibilitat durant les 24 hores del dia i els 7 dies de la setmana d'intèrprets de més de 100 idiomes diferents, només comptava amb 22 col·laboradors.

La necessitat d'incorporar centenars de col·laboradors en qüestió de dies va provocar que l'empresa no realitzés cap prova d'accés, que

no sempre disposés del currículum de l'interpret i que en ocasions ni tan sols conegués els seus noms i cognoms.

L'adjudicació del servei es va fer en règim d'exclusivitat, és a dir, tots els interprets judicials que volíem continuar la nostra tasca, l'any 1998, vam haver d'acceptar les condicions imposades per l'empresa, la qual, segons les investigacions de la Inspecció de Treball de Lleida, no tenia per costum contractar interprets donats d'alta en la Seguretat Social. En aquest sentit, resumim les xifres de l'informe del 20 de juliol de 2005 de la Inspecció de Treball de Lleida: d'un total de 147 traductors i interprets judicials a la província només un cotitzava en la Seguretat Social, 140 no estaven donats d'alta i 6 no tenien autorització per a treballar a Espanya.

La manca de control durant set anys sobre la legalitat de les contractacions de personal de l'empresa, adjudicatària del servei a gairebé tot Catalunya, combinat amb el fet que els plecs de condicions no estableixen per als interprets judicials cap prova d'accés ni cap formació acadèmica mínima, van permetre que l'empresa adjudicatària reduís la retribució de l'interpret judicial a menys de 7,00 €/hora, baixada que contrasta amb la important pujada de les partides presupostàries que s'embutxaquen les empreses adjudicatàries. L'efecte sobre la qualitat del servei va quedar reflectit en diversos articles de premsa, que posen en relleu que el dret a l'assistència gratuïta d'interpret, consagrat a l'article 6.3.e del CEDH, és encomanat a Catalunya, en ocasions, a persones que no saben llegir ni escriure o que formen part de xarxes de tràfic il·legal de treballadors explotats en condicions inhumanes (*Diari de Girona* del 22 de març de 2004, *El País* del 22 de juliol de 2006, pàgina 38 de l'edició de Catalunya.)

L'any 2003 l'Associació del Traductors i Interprets Jurats de Catalunya (ATIJC) i l'Associació de Traductors i Interprets Professionals de Girona (ATIP) van sol·licitar al Departament de Justícia l'accés als expedients d'adjudicació del servei. No s'ha aconseguit fins a la data que el Departament els permeti exercir el dret d'accés als

expedients públics; dret consagrat a l'article 105.b de la Constitució i regulat a l'article 37 de la Llei de Règim Jurídic de les Administracions Públiques i del Procediment Administratiu Comú.

Va ser necessària la intervenció del Síndic de Greuges perquè les esmentades associacions poguessin, el febrer de 2006, accedir als expedients d'adjudicació del servei de traducció i interpretació del Departament d'Interior. Com que les empreses adjudicatàries són les mateixes, considerem les dades extrapolables a l'àmbit judicial: En el concurs d'enguany una empresa afirmava comptar amb més de 200 traductors i intèrprets jurats que suposadament havien acceptat les condicions de l'empresa i s'havien compromès a realitzar els seus serveis en les Comissaries del Mossos d'Esquadra.

Investigar si presentar-se a un concurs públic amb una oferta que inclou noms i dades de centenars de professionals qualificats sense el seu consentiment ni el seu coneixement constitueix delictes és una tasca que s'ha encarregat a la fiscalia.

Aconseguir que els traductors i intèrprets titulats puguin tornar a exercir la seva professió en condicions dignes en els jutjats i comissaries a Catalunya és un repte que hauríem d'assolir no només els traductors i intèrprets professionals, sinó també tots els qui estiguin relacionats amb el món universitari i judicial.

Dona i traducció: del plaer a l'ofici

Pilar Godayol

Enamorada d'aquesta obra de Shakespeare, vaig transcriure al català, i per a mon sol plaer, alguns dels Sonets, triats precisament entre aquells que encara no havien estat traduïts.

Amb aquestes paraules, el 1928, Carme Montoriol (1893-1966) justifica en unes notes de la traductora la seva reescriptura completa, en vers, d'*Els sonets de Shakespeare*, encoratjada i aconsellada pel mestre Pompeu Fabra. Autora de la novel·la *Teresa o la vida amorosa d'una dona* (1932), d'algunes narracions i peces dramàtiques, traductora de *Cimbel·lí* (1930) i *La nit de reis o el que vulgueu* (1935), també del mestre anglès, i d'altres autors anglesos i nord-americans, com Maurice Baring, Montoriol és, segurament amb Maria-Antònia Salvà, una de les primeres autores catalanes que tradueixen «per al seu sol plaer».

Pilar Godayol. Doctora en Teoria de la Traducció i professora de Traducció a la Facultat de Ciències Humanes, Traducció i Documentació de la Universitat de Vic. Ha publicat diversos treballs sobre gènere, biografia, literatura xicana i història i teoria de la traducció, entre els quals destaquen *Espais de frontera. Gènere i traducció* (2000) i *Veus xicanes. Contes* (2001). Darrerament ha publicat la biografia *Virginia Woolf. Cinc-centes lliures i una cambra pròpia* (2005).

Salvà (1869-1958) és realment un cas excepcional per l'època. Poeta i narradora, traductora del provençal, el francès i l'italià, versiona poemes esparsos d'autors com Petrarca, Pascoli, D'Annunzio o Francis Jammes; dues obres, del català al castellà, encara inèdites, del pare Miquel d'Esplugues i els *Poemes de santa Teresa de l'Infant Jesús*. Tanmateix, el que és més conegut d'aquesta autora mallorquina són les seves personalíssimes i reconegudes versions de *Mireia* (1917) de Frederic Mistral, del qual també traduí *Les illes d'or* (1910), i d'*Els promesos* (1922-23) d'Alessandro Manzoni. La *Mireia* de Salvà, com sostenen Perelló i Rosselló (1996), més que una simple traducció, és una autèntica recreació. Aquí rau una de les transgressions de Salvà, d'una de les primeres traductores visibles en llengua catalana que tradueix per «plaer», atesa la situació benestant de la família.

A mesura que avança el segle xx els noms de les traductores augmenten i es visibletza «la feina de traduir», parafrasejant el títol de l'article que Maria-Antònia Oliver dedica el 1992 a les traduccions de Maria Aurèlia Capmany. Possiblement, el pas entre «el plaer i la feina de traduir», el marca la poeta i novel·lista Maria Teresa Vernet (1907-1974), qui abans de la guerra tradueix *Nocturn* (1932) de Frank Swinnerton i *Dues o tres gràcies* (1934) d'Aldous Huxley. Del mateix Huxley trasllada més tard l'obra mestra, *Contrapunt* (1986). Després de la guerra deixa de banda la creació literària i es dedica sobretot a traduir. Als anys seixanta porta a la llengua catalana obres d'Erich Fromm, Graham Greene i James Joyce, de qui versiona el magnífic *Retrat d'un artista adolescent* (1967). També tradueix al castellà obres de Michel Carrouges, Jean Huguet i Charles Baudouin.

Vernet posa les bases de la incipient professionalització de la traducció femenina en llengua catalana, marcada per diferents factors històrics i polítics. Quan la literatura catalana surt del marasme de la dictadura, igual que Ramon Folch i Camarasa, Josep Maria Espinàs, Manuel de Pedrolo o Josep Vallverdú, unes quantes traductores se senten responsables davant del repte d'enriquir la llengua pròpia amb

obres de la literatura universal. A més de ser un bon guanyapà, la traducció es converteix en una manera de forjar nous llenguatges mínimament normalitzats que ajuden a reviscolar la salut de la llengua. No cal dir que sovint aquestes dones són també conegudes per la seva contribució en altres àmbits del món de la cultura. Aquest és el cas de Carme Serrallonga i Maria Aurèlia Capmany.

Fundadora, amb altres companys i companyes, de l'Institut Escola, inspirat en la Institución Libre de Enseñanza, i creadora el 1939 de l'escola Isabel de Villena, Carme Serrallonga (1909-1997), gira al català una vintena d'obres del teatre universal dels grans autors. Traductora de l'anglès, el francès, l'italià, i especialment de l'alemany, Serrallonga explicava que havia començat a aprendre la llengua germanica per poder conèixer a fons l'obra de Brecht, del qual el 1966 tradueix *La bona persona de Sezuan*, a proposta de Ricard Salvat, i després cinc obres més. De l'alemany també porta al català autors com Friedrich Dürrenmatt, Peter Handke, Goethe, Mozart o Alfred Döblin. Així mateix, Serrallonga fa petites incursions en les literatures anglesa, nord-americana i italiana. Entre d'altres, de l'anglès tradueix *Una habitació amb bona vista* (1986) d'E. M. Forster, *El dret d'escollir* (1987) de Brian Clarke i *A la glorieta* (1992) de Jane Bowles; de l'italià, *El jardí dels Finzi-Contini* (1967) de Giorgio Bassani, *El difunt Mattia Pascal* (1986) de Luigi Pirandello i la famosa *Una jornada particular* (1984) d'Ettore Scola; i del francès, *Kean: adaptació de l'obra d'Alexandre Dumas* de Sartre. Malgrat ser pedagoga, fins que el 1983 l'editorial La Galera li encarrega la traducció d'*En Jim Botó i en Lluc el maquinista* de Michael Ende, Serrallonga no havia traduït mai literatura infantil. A partir d'aquell moment es concentra en la gesta de fer accessible al públic jove català obres de més d'una quinzena d'autors i autores d'aquest gènere. Als vuitanta-quatre anys, després de traduir més d'una quarantena d'obres, Carme Serrallonga es posa a estudiar rus pel plaer de poder llegir Txékhov en la seva llengua. Sembla que, abans de morir, provava de traslladar un llibre de poemes d'una altra russa universal, Anna Akhmàtova.

A més de les qüestions econòmiques, és el grau de militància per la llengua i la cultura catalanes el que empeny Maria Aurèlia Capmany (1918-1991) a traduir per a Edicions 62 més de vint novel·les entre 1963 i 1968, algunes per a «La Cua de Palla». Durant aquests cinc anys trasllada obres d'autors francesos, italians i anglesos, entre els quals destaquen Italo Calvino, Pier Paolo Passolini, Vasco Pratolini, Cesare Pavese, Elio Vittorini –amb els quals dóna a conèixer la prosa realista italiana de la postguerra–, Alain Fournier, Pierre Véry, James M. Cain, Terry Stewart i Georges Simenon. De Simenon tradueix sis novel·les policíiques en quatre anys. Les versions de Capmany, com les de Pedroló, Tasis, Oliver o Vallverdú, de clàssics de la novel·la negra per a «La Cua de Palla» creen un «nou» català de carrer que posteriorment empen, amb les variants oportunes, escriptors i escriptores autòctons. Passats els seixanta Capmany tradueix, no tan intensament, per a Nova Terra, Dopesa i Laia, editorials amb les quals també està vinculada al llarg de la seva vida literària. Però si durant els primers anys l'activitat traductora se centra en la novel·la, els setanta i els vuitanta duen noves experiències en aquest camp: l'assaig i els clàssics de la literatura infantil i juvenil. Uns mesos abans de la seva mort es fa càrrec de la traducció de l'últim llibre de *La recerca del temps perdut* proustiana, *El temps retrobat* (1991), que havia començat i no va poder acabar el seu company, Jaume Vidal Alcover.

En aquesta etapa de relativa normalització lingüística i literària que viu el nostre país apareix una quantitat notable de traductores professionals que, per regla general, no poden considerar-se, en un sentit estricte, especialistes, però que versionen amb severitat i precisió. La qualitat i la gran quantitat de reescriptures les delaten. La traducció és el seu guanyapà i és al voltant d'ella que es congria la seva vida. Roser Berdagué és la màxima ambaixadora de la dona de lletres dedicada a traduir. Possiblement la seva figura simbolitza el naixement de les professionals de la traducció a Catalunya: llicenciades que coneixen diverses llengües estrangeres i la pròpia, sense haver

passat per les escoles universitàries de traducció (la de la Universitat Autònoma de Barcelona, la més antiga de l'estat espanyol, data de 1972), i que adopten la traducció com un mitjà de vida.

Prolífica traductora de l'anglès, el francès i l'italià, Berdagué (1929) ha girat al castellà cap a tres-cents títols, de narrativa, crítica literària, lingüística, economia, història, política, biografia, ciència-ficció, filosofia, psicopedagogia, art, sexologia, jardineria o cuina. Al català també ha traslladat unes quaranta obres d'origen divers, majoritàriament per a Edicions de l'Eixample i les editorials Laertes i Joventut: treballs d'il·lustres novel·listes angloamericans, com *Per a llegir quan es fa fosc* (1984) de Charles Dickens, *L'hotel encantat* (1986) de Wilkie Collins, *Benito Cereno* (1987) de Herman Melville o *La narració d'Arthur Gordon Pym* (1992) d'Edgar Allan Poe; narracions infantils i juvenils, com *Els focs artificials dels set secrets* (1986) d'Enid Blytton o *La verge dels set punyals* (1998) de Vernon Lee; històries sobrenaturals i de misteri, com *Les històries imprevistes* (1988) de Roald Dahl; tractats d'economia, tractats d'educació, manuals de sexualitat, pensament oriental, guions per a la televisió i el teatre o un llibre de divulgació sobre les malalties del cor. Berdagué és curiosa i heterogènia en la tria de les seves traduccions. En qualsevol cas, és una de les primeres dones que construeix una cambra pròpia exclusivament per a (re)escriure, i no escriure, sense complexos, conscient de la noblesa de la professió.

Entre les veus femenines dels anys vuitanta i noranta sorgeixen una altra mena de professionals que compaginen l'ofici d'escriure amb el de traduir. Per tal de poder pagar el temps que dediquen a l'escriptura, aquestes traductores traslladen, o bé per plaer o bé per encàrrec, obres d'autores i autors majoritàriament universals. Com les seves antecessores Serrallonga i Capmany, pensen que en aquests moments de represa de consciència literària i ideològica cal incorporar noms i textos canònics a la nostra llengua, alguns dels quals reivindiquen que han de ser femenins. Atesa la seva actitud combatent, devota i tàctica, sovint creació i traducció es nuen i, en alguns casos,

es confonen. Nombrosos textos d'aquestes autores porten la marca intrínseca de les seves traduccions, tant per les influències temàtiques i formals de l'autoria que versionen, com de vegades pels afegits lingüístics d'altres llengües. Aquest darrer és el cas d'alguns poemes de Marta Pessarrodona, qui, juntament amb Helena Valentí i Maria-Antònia Oliver, constitueixen alguns d'aquests exemples paradigmàtics i cronològicament molt propers.

Després d'estudiar filologia catalana a la Universitat de Barcelona, Helena Valentí (1940-1990) se'n va primer a París i després a Anglaterra, on treballa en diverses universitats, tot compaginant la traducció com a mitjà de vida. Trasllada al castellà, entre altres autors i autores, William Blake, Marilyn French, Nicholas Guild, Najib Mahfuz, Harold Robbins, Bernice Rubens, Roger T. Taylor i Doris Lessing, de la qual tradueix *El quadern daurat*, l'obra més apreciada i popular de l'autora i punt de referència de la traductora, que la condueix a la literatura de creació. De retorn a Catalunya, el 1974, decideix compaginar la traducció amb la narrativa pròpia. Els llibres d'Helena Valentí, *L'amor adult* (1977), *La solitud d'Anna* (1981), *La dona errant* (1986) i *D'esquena al mar* (1991), versen sobre la dona, les relacions amb ella mateixa i amb el món, els sentiments d'irritació, la fugida; la majoria de les seves traduccions al català, també. A més de la fonda afinitat que sent per Lessing, la sedueix Virginia Woolf, de qui tradueix *Al far* (1984) i *Una cambra pròpia* (1985), i Katherine Mansfield, de qui trasllada *Un home casat i altres crueltats* (1989) i *La garden party i altres contes* (1989). També porta a la llengua catalana obres d'autors reconeguts com Robert Graves, Graham Greene i el filòsof libanès Kahlil Gibran, així com d'un parell d'escriptors de literatura infantil i juvenil, Robert A. Heinlein i Eugène Sue.

Autora d'una sòlida obra poètica, com a assagista Marta Pessarrodona (1941) ha publicat nombroses introduccions a obres d'autores i autors anglesos i nord-americans, especialment del grup de Bloomsbury, l'obra del qual ha divulgat incansablement a casa nostra. Fou

l'autora d'una guia de lectura de Virginia Woolf que va editar La Caixa de Pensions el 1983 i la comissària de l'exposició «El grup de Bloomsbury», celebrada a Barcelona el setembre de 1986. Traductora de l'anglès i el francès, al castellà ha girat autors i autores com Louis Althusser, Marie Cardinal, E. L. Doctorow, E. M. Forster, Janet Frame, Lillian Hellman, W. H. Hudson, Erica Jong, Doris Lessing, David Rieff, Dora Russell, Claire Tomalin, John Updike, Raoul Walsh i Leonard Woolf. Al català ha traslladat diverses peces de teatre –no totes publicades–, de Pinter, Medoff, Russell, Wesker i Duras. De Marguerite Duras, també ha traduït *L'amant* (1985), *Savannah Bay* (1986) i *Ulls blaus, cabells negres* (1988). El 1989 trasllada *Una vida pròpia* de Gerald Brenan i la biografia que François Sagan va escriure, en forma de correspondència, de l'actriu Sarah Bernhardt (*Sarah Bernhardt. El riure indestructible*). Pessarrodona també ens condueix per altres llibres on el jo és el protagonista: *La terra és rodona* (1984) de Gertrude Stein, *L'avenir és llarg* (1992) de Louis Althusser, *Una dona desconeguda* (2000) de Lucia Graves i l'assaig *Davant el dolor dels altres* (2003) de Susan Sontag.

Coneguda popularment per les seves novel·les policiaques, que protagonitza la investigadora privada feminista d'origen mallorquí Lònia Guiu, Maria-Antònia Oliver (1946) ha explicat més d'un cop que la literatura és per a ella un joc d'influències. Per això, es poden veure petges d'obres de Charlotte Brontë, Virginia Woolf i Víctor Català al llarg de la seva novel·la *Joana E.* (1992). A més d'admirar Woolf, n'ha traduït *Els anys* (1988) i *Les ones* (1989). Així mateix, ha portat al català altres obres d'autores i autors, clàssics i contemporanis, anglesos i francesos com *Moby Dick* (1984) de Herman Melville, *Mariners, pirates i corsaris catalans* (1986) d'Anna Unali, *Un conxorxa d'enzes* (1990) de John Kennedy Toole, *Frankenstein o El Prometeu modern* (1992) de Mary Shelley, *La tele boja* (1995) i *Quin dia tan bèstia!* (1998) de Mary Rodgers, *El castell dels Carpats* (1998) de Jules Verne o *L'estepa i altres narracions* (1982) de Txékhov, obra que ha traslladat del rus amb l'eslavista Ricard San Vicente. Talment

l'atracció irresistible que sent Ismael d'embarcar-se en el balener Pequod vers les mars del Sud, Oliver s'embarca en les seves traduccions i els riscos i les responsabilitats que intrínscament comporten. «Traduir també és traïr», assevera en l'article dedicat a les traduccions de Maria Aurèlia Capmany (1992: 261), «fins que no assumeixes que les traduccions que fas són una traïció a l'obra original, no podràs traduir tranquil·la i, a més, no ho faràs bé».

En aquest punt, i després de fer un recorregut vertiginós per algunes traductores semiprofessionals i professionals del segle xx, caldria introduir un altre col·lectiu traductològic femení que no ha viscut de la traducció, però que l'ha utilitzada per a recuperar noms, sovint femenins, no gaire atesos pel cànon. Montserrat Abelló, Maria Àngels Anglada i Maria-Mercè Marçal pertanyen en aquest bloc.

Filòloga i poeta, Montserrat Abelló (1918) tradueix i fomenta la publicació en català de les poetes angloamericanes. Fruit d'aquest desig de reconeixement són les traduccions d'*Arbres d'hivern* (1983), *Tres dones* (1993) i *Ariel* (1994) de Sylvia Plath, *Atlas d'un món difícil* (1994) d'Adrienne Rich i l'antologia bilingüe *Cares a la finestra* (1993), que recull composicions de vint poetes de parla anglesa del segle xx, entre les quals destaquen Anne Sexton, Adrienne Rich, Margaret Atwood, Alice Walker o Sylvia Plath, amb qui sempre ha confessat compartir una afinitat discursiva fonda. A més d'introduir la poesia anglosaxona escrita per dones, també ha contribuït a la difusió de la poesia catalana per mitjà d'autotraduccions i de traduccions a l'anglès d'Anglada, Marçal i Xirinacs, entre d'altres. Així mateix, Abelló ha girat al català obres de Richard Bach, Agatha Christie, E. M. Foster, Iris Murdoch, Charlotte Perkins Gilman, Dylan Thomas i recentment de la barcelonina d'origen australià, Gloria Montero. Actualment treballa en diversos projectes, com un recull de traduccions de la poesia d'Anne Sexton.

Maria Àngels Anglada (1930-1999), la poeta que escrivia novel·la, promou la publicació d'autores i autors grecollatins. Tradueix els clàssics en l'antologia de poesia lírica escrita per dones *Les germanes*

de Safo (1983) i en els *Epigrames* de Meleagre de Gàdara (1993), poeta hel·lenístic del segle I d'obra sensual i directa a qui va anomenar «el primer trenador de garlandes» perquè sembla que va ser el fundador del gènere de l'antologia. Totes dues obres reproduïxen la vida quotidiana de l'antiguitat clàssica. Així mateix, fa feina de torsimany en els seus tres llibres de viatges *Paisatge amb poetes* (1988), *Paradis amb poetes* (1993) i *Retalls de la vida a Grècia i Roma* (1997), en els quals se serveix de la poesia per a reproduir, en forma d'assaig, les geografies grega i italiana. També gira al català l'única novel·la en castellà del figuerenc Abdó Terradas, *L'esplanada* (1987), una història de política i d'amor durant la repressió dels primers lustres del segle XIX a Barcelona.

Inquieta per la poca visibilitat de les dones en el món de la cultura, la poeta Maria-Mercè Marçal (1952-1998) recupera noms d'escriptores de diferent procedència geogràfica i contextual i en tradueix algunes obres: *La dona amagada* (1985) de Colette, *El tret de gràcia* (1990) de Marguerite Yourcenar, *L'Oneiropompe* (1992) de Leonor Fini i, en col·laboració amb l'eslavista Monika Zgustova, *Rèquiem i altres poemes* (1990) d'Anna Akhmàtova i *Poema de la fi* (1992) de Marina Tsvetàieva. Marçal escull Colette, Yourcenar, Fini, Akhmàtova, Tsvetàieva i Renée Vivien, de qui tradueix alguns poemes que recull la biografia novel·lada *La passió segons Renée Vivien* (1994), no tan sols perquè la introducció dels seus escrits a la literatura catalana qüestiona els textos i les lectures correctes que sovint imposa la crítica dominant, sinó també perquè, temàticament, aquestes escriptores i la poeta catalana exploren espais afins, com el cos, la maternitat, l'amor i el desamor, el lesbianisme, la solitud, el dolor o la mort.

Continuant amb aquest breu i accelerat repàs d'algunes professionals de la traducció catalanes, arribem als nostres dies i a un punt on desemboquen tres constants: la teoria, la didàctica i la pràctica de la traducció. Dolors Udina i Dolors Cinca són dues traductores que els reuneixen. No tan sols totes dues han treballat a la Facultat de

Traducció i d'Interpretació de la Universitat Autònoma de Barcelona i, per tant, a diferència d'altres professionals, han experimentat les joies i els desencisos d'ensenyar a traduir, sinó que també han traslladat nombroses obres, de complexitat diversa, i han escrit sobre aquesta experiència.

Professora de traducció a la UAB, Dolors Udina (1953) és una de les veus més prolífiques i versàtils de la traducció catalana avui. Llicenciada en Història moderna i contemporània, tradueix novel·la, assaig, poesia i literatura infantil de l'anglès, el francès, l'italià, el portuguès i l'alemany. Amb més de cent títols publicats, Udina ha traslladat al català autores i autors tan coneguts com Aphra Behn, Isaiah Berlin, J. M. Coetzee, Winston Churchill, E. M. Forster, Nadine Gordimer, David Leavitt, Fatima Mernissi, Toni Morrison o J. R. R. Tolkien. El 1987 s'estrenava amb la traducció d'una novel·la prodigiosa del segle xx, *L'ampla mar dels sargassos*, l'èxit de la qual va treure d'un llarg oprobí la seva autora, nascuda a les Antilles franceses, Jean Rhys. Udina la introduïa per primera vegada a la cultura catalana, com també ha fet amb la poeta anglesa Elizabeth Barrett Browning, de qui recentment ha traslladat els admirables *Sonets del portuguès* (2006), un dels poemaris d'amor més famosos i penetrants del segle xix.

Llicenciada en Filologia Semítica i bona coneixedora de la cultura àrab per les seves estades a Jordània i Tunísia, Dolors Cinca (1963-1999) imparteix classes de traducció de l'àrab a la UAB des de 1988 fins a la seva mort sobtada, el 1999. A més de traduir autors àrabs com Naguib Mahfuz, Mahmud Darwix o Abdelrahman Munif, amb Margarida Castells trasllada la versió íntegra de *Les mil i una nits*. Sobre el procés d'aquest repte traductològic, Cinca escriu la seva tesi doctoral, *Oralitat, narrativa i traducció* (2005), sota la tutela del prestigiós catedràtic de la Universitat d'Edimburg Basil Hatim. En aquest text conflueixen teoria i pràctica, orient i occident, en un equilibrat i rigorós discurs en què l'autora mira de construir unes bases teòriques que permetin mediar entre dues cultures i dues llen-

gües tan allunyades i desconegudes entre elles, sense inflar mites, descobrint-los a poc a poc. Per tot plegat Dolors Cinca fa via entre diverses imatges del mateix espill, com a teòrica, com a professora, com a traductora.

En el pròleg de *Memòria de l'aigua. Onze escriptors i el seu nom* Maria-Mercè Marçal es pregunta «Què vol dir aquest desig de 'fins i tot després de morir, seguir escrivint?». Ella mateixa es respon que no és només el desig que «les pròpies paraules perdurin», sinó també que «siguin llegides com a noves en nous contextos i així prenguin nous significats, siguin nou aliment, nova sang... per a aquest conjunt de vampirs que és, segons M. Tournier, el públic lector» (Julià, 1999: 9). En aquest mateix sentit, a l'altra banda de l'Atlàntic, un grup brasiler, representat per Heraldo i Augusto de Campos, treballa la traducció des d'una visió canibalesca postcolonial. La convicció que del text originari neix una nova vida i no pas un succedani en domina els fonaments teòrics. I per explicar aquest procés sense límits es valen de metàfores del modernisme brasiler dels anys vint, en què el canibalisme és entès com un acte respectuós, en el qual la traductora devora el text d'origen a fi d'engendrar-ne un de completament diferent.

Les catorze dones que hem introduït en aquest apressat viatge traductològic han treballat incansablement per brindar-nos nou aliment i nova sang en llengua catalana, perquè les nostres aspiracions vampiresques s'alimentin amb el millor àgape de les literatures universals, perquè fins i tot, després de morir, les paraules dels autors i les autores de totes les èpoques ressuscitin indefinidament amb nous ingredients, sàpides espècies, segons les tendències literàries, les subjectivitats, les històries personals... En qualsevol cas, les futures generacions de traductors i traductores gaudeixen, amb les veus traductològiques femenines catalanes del segle xx, d'una base sòlida, d'una herència de primera qualitat que les pot guiar amb la suficiència i l'embruix de la feina valuosa cap als reptes que la mediació lingüística i cultural ens planteja en aquest inici de segle xxi contaminat i contaminador.

Bibliografia:

- ALBERTOCCHI, Giovanni. «La traducció d'*I promessi sposi*». A: JULIÀ i CAPDEVILA, Lluïsa. *Lectures de Maria-Antònia Salvà*. Barcelona: PAM, 1996, ps. 192-207.
- BACARDÍ, Montserrat. «Anna Murià, traductora (in)visible». *Quaderns. Revista de Traducció* 13, 2006, ps. 77-85.
- BADIA i MARGARIT, Antoni M. «Entorn dels mallorquinismes de Mirèio de Frederic Mistral, en la versió de Maria-Antònia Salvà». A: *Estudis de llengua i literatura en honor de Joan Veny*. Vol. 2. Barcelona: PAM, 1998, ps. 341-353.
- CINCA, Dolores. *Oralitat, narrativa i traducció. Reflexions a l'entorn de «Les mil i una nits»*. Vic: Eumo Editorial, 2005.
- CARBONELL i CORTÉS, Ovidi. «Dolores Cinca i Pinós (1963-1999)». *Quaderns. Revista de Traducció* 9, 2003, ps. 9-12.
- COLETTE. *La dona amagada*. Trad. Maria-Mercè Marçal. Barcelona: Edicions del Mall, 1985.
- COLL-VINENT, Sílvia. «Nocturn, de Frank Swinnerton: la recuperació d'un bestseller georgià». *Quaderns. Revista de Traducció* 4, 1999, ps. 117-126.
- FOGUET i BOREU, Francesc. *M. Àngels Anglada*. Barcelona: Pòrtic, 2003.
- GAVAGNIN, Gavagni. «Le versioni pascoliane di Maria Antònia Salvà: Un approccio storico e un'indagine formale». *Quaderns d'Italià* 4/5, 1999-2000, ps. 145-161.
- GODAYOL, Pilar. «Maria Aurèlia Capmany, traductora». A: Palau, Montserrat; Martínez Gili, Raül-David (eds). *Maria Aurèlia Capmany: l'afirmació en la paraula*. Valls: Cossetània Edicions, 2002, ps. 195-203.
- «Maria-Mercè Marçal: (Re)presentation, textuality, translation». A: Branchadell, Albert; West Lovell, Margaret (eds). *Less translated languages*. Amsterdam: John Benjamins Publishing, 2005, ps. 365-374.
- «Helena Valentí, fúria i traducció». *Quaderns. Revista de Traducció* 13, 2006, ps. 87-93.
- Homenatge a Carme Serrallonga. *Assaig del Teatre* 15, 1999.
- HURTLEY, Jacqueline A. «Modernism, nationalism and feminism: representations of Virginia Woolf in Catalonia». A: Caws, Mary Ann; Luckhurst, Nicola (eds.). *The reception of Virginia Woolf in Europe*. Londres: Continuum, 2002, ps. 296-311.
- JULIÀ, Lluïsa. (ed.) *Memòria de l'aigua. Onze escriptores i el seu món*. Barcelona: Proa, 1999.
- «Mireia de Maria-Antònia Salvà en la normativització de la llengua literària moderna». A: *Miscel·lània Joan Veny*. Vol. 2. Barcelona: PAM, 2003, ps. 191-238.
- MARÇAL, M-M. (ed.). *Cartografies del desig. Quinze escriptores i el seu món*. Barcelona: Proa, 1998.

- MASSOT i MUNTANER, Josep. «Maria-Antònia Salvà, col·lectora de cançons populars i traductora de Mistral». A: *Llengua, literatura i societat a la Mallorca contemporània*. Barcelona: PAM/Curial, 1993, ps. 85-109.
- MELEAGRE de Gàdara. *Epigrames*. Trad. Maria Àngels Anglada. Barcelona: Columna, 1993.
- MISTRAL, Frederic. *Mireia*. Ed. Lluïsa Julià. Trad. Maria-Antònia Salvà. Barcelona: Quaderns Crema, 2004.
- OLIVER, Maria-Antònia. «La feina de traduir». A: *Maria Aurèlia Capmany i Farnés (1918-1991)*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1992, ps. 261-263.
- «Moby Dick, el catxalot: de l'aventura de traduir». *Serra d'Or* 312, setembre 1985, ps. 23-24.
- OLIVER, Maria-Antònia; ARTÍS-GENER, Avel·lí. *Diàlegs a Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona: Laia, 1984.
- PERELLÓ FEMENIA, Maria Antònia; ROSSELLÓ BOVER, Pere. «L'itinerari de Mireia: de Provença a Mallorca». A: JULIÀ i CAPDEVILA, Lluïsa. *Lectures de Maria-Antònia Salvà*. Barcelona: PAM, 1996, ps. 163-191.
- PESARRODONA, Marta. *Donasses. Protagonistes de la Catalunya moderna*. Barcelona: Destino, 2006.
- PUJOL, Dídac. «Carme Montoriol, traductora dels Sonets de Shakespeare». A: Gibert, Miquel M.; Ortín, Marcel (eds.). *Gèneres i formes en la literatura catalana d'entreguerres (1918-1939)*. Lleida: Punctum & Trilcat, 2005, ps. 27-40.
- SANTAMARIA, Glòria; TUR, Pilar (eds.). *Irene Polo. La fascinació del periodisme. Cròniques (1930-1936)*. Barcelona: Quaderns Crema, 2003.
- SHAKESPEARE, William. *Els sonets de Shakespeare*. Trad. Carme Montoriol. Barcelona: Llibreria Verdaguier, 1928.
- UDINA, Dolors. «O no existim o som excel·lents, no hi ha terme mitjà». Entrevista a Roser Berdaguer. *Quaderns. Revista de traducció* 13, 2006, ps. 183-189.
- ZGUSTOVA, Monika. «Traduir poesia russa». A: MARÇAL, Maria-Mercè; ZGUSTOVA, Monika. *Versions d'Akhmàtova i Tsvetàieva*. Barcelona: Proa, 2004.

La professió de la traducció

Olga Torres

La presència quotidiana de les traduccions. On és el traductor?

Un dels objectius d'aquest seminari és conscienciar-nos sobre la presència quotidiana de traduccions. Quan som conscients de l'abast i la importància de les traduccions, ens adonem de la magnífica tasca que duen a terme traductors de tants àmbits diferents. Per això aspirem a que el públic reconegui les traduccions, com a primer pas per reconèixer els traductors i traductores. En el títol d'aquest seminari «La presència quotidiana de les traduccions», el traductor i traductora estan amagats, se sobreentenen. Els traductors seran invisibles mentre la traducció també ho sigui. Així, fer la traducció visible, tangible i real és el primer pas, però el pas al reconeixement del traductor no serà automàtic amb el reconeixement de les traduccions, per una sèrie de motius que exposaré a continuació.

Olga Torres. Llicenciada en Traducció i Interpretació, actualment és professora de traducció a la Universitat Autònoma de Barcelona. Coneix de prop la professió de la traducció perquè ha traduït molt per al món empresarial, ha estat presidenta de l'Associació de Traductors i d'Intèrprets de Catalunya i fa recerca sobre temes relacionats amb la inserció laboral dels llicenciats en traducció.

Si jo pregunto què veiem en aquesta sala, podem enumerar moltes coses: persones, butaques, finestres, portes, roba, etc. Però no crec que ningú digui «veig llum». La llum, podem dir, se sobreentén, perquè el que veiem són objectes. Direm que la llum, en realitat, no la veiem, i que la llum és més aviat un mitjà que ens serveix per veure tots aquests objectes. Si de cop i volta ens quedem a les fosques i faig la mateixa pregunta, la resposta serà «no veiem res». Per mi, la traducció és la llum, perquè no la veiem mai però sense ella estariem a les fosques. La traducció dóna llum a formes gràfiques que estan a les fosques en el nostre cervell, que no entenem què són, fins que la traducció les il·lumina i les transforma en formes reconegudes. Formes il·luminades que podem reconèixer, interpretar i entendre. El traductor il·lumina una forma que ja hi era, però no es veia perquè era a les fosques en el nostre cervell. Per això, conscienciar sobre la presència de traduccions implica parlar de la capacitat de veure la llum, de veure allò que hi és, però és invisible.

Sobre el reconeixement dels traductors

La nostra societat es meravella amb les màquines transformadores. Introdueixes un producte per una banda, i per l'altra en surt un de diferent. Com l'efecte màgic de la traducció: parteixes d'un text en una llengua i després de la traducció... màgia! En tens un altre en una altra llengua. Per això han triomfat les traduccions per Internet. Envies un text per correu electrònic i t'arriba traduït! Fantàstic! És màgia! Un efecte màgic que fascina, i alhora decep quan es descobreix que dins de la màquina hi havia un homenet... i que no era màgia! I sí, nosaltres som aquest homenet, incòmode, que no només existeix, sinó que, a més vol cobrar una tarifa digna!

Fixem-nos que, en els números de màgia en què el mag parteix l'assistent en dues parts, el públic aplaudeix el mag, i no pas els ajudants contorsionistes que es pleguen dins la caixa. Els traductors són els contorsionistes que ens adaptem a les restriccions que ens

imposa l'encàrrec. I sí, de vegades, com que no podem dividir-nos en dues parts per poder lliurar dues feines simultànies, passem la meitat de la feina a un altre contorsionista perquè el client/públic no sàpiga que és impossible dividir-se en dos. Oh, sí, sobretot que no tinguin una decepció.

En aquests números de màgia, de vegades penso com és que la gent aplaudeix més el mag que no pas els contorsionistes-traductors. Deu ser perquè tots admiren la capacitat del mag (certament admirable) d'aconseguir que persones humanes es fiquin en caixes tan estretes sense queixar-se, amb un somriure als llavis, sense cap reconeixement i que, a sobre, quan surten, fan una gran reverència al mag perquè els ha destapat la manta i els deixa sortir sencers. I tant, en un congrés de clients de serveis de traducció aplaudirien ben fort al mag/empresari/ editor que aconseguixi aquest grau de masoquisme perfecte. Jo mateixa em trec el barret. Sí, senyor. Aplaudim-lo. El mag és un mestre.

I per què aquest número de màgia no es fa sense cortines i a la vista? Possiblement el mag diria que no seria el mateix, perquè la gent veuria el truc. Vaja! El truc no es pot veure, perquè la gent tindria una decepció. No, i ara, no decebem pas el públic, no, que tindrien una decepció perquè es veuria que no es pot partir una persona en dos i que continuï viva... És millor que creguin en la màgia, en la fantasia de pensar que llegeixen les mateixes paraules que van sorgir de la ment privilegiada del mateix Dostoievski. Quin públic més innocent, el nostre!

Un país capdavanter en doblatge perquè el públic visqui la fantasia de sentir en Humphrey Bogart en català o en castellà. No decebem el públic. Qui vol creure que darrere escriptors mediocres hi ha traductors i correctors que, com els editors gràfics que retoquen les models i les actrius amb el Photoshop, «retoquen» els originals per arribar a la tan anhelada perfecció?

Tothom sap que les fotos es retoquen amb el Photoshop, que dins de les capses que es parteixen en dos dels mags hi ha contorsionistes i que darrere de les pel·lícules i els llibres hi ha traductors. Tothom sap el

truc perquè no són rucs! No, és clar. Tothom sap que el mag fa un truc. Tothom sap que les fotos es retoquen. Però una cosa és saber-ho i l'altra assumir-ho. El mag diria que el públic no aplaudiria si veiés el truc, perquè tindria una decepció. Tristament, és així: l'existència de la nostra feina és fruit d'una decepció i... qui vol pagar per una decepció?

Tanmateix, jo penso que el públic tindrà una decepció segura si s'ha promès la partició d'una persona en dos però la percepció d'aquest mateix número de màgia canvia totalment quan canvien les expectatives del públic. És a dir, tot canvia quan no prometem particions impossibles de persones, sinó que es mostren bons números de contorsionisme.

M'explico. Pensem ara si hi ha contorsionistes que siguin reconeguts i valorats. Doncs sí. Són els contorsionistes que fan el número sense el mag. Aquests s'enduen els aplaudiments. La gent veu que el contorsionisme és més màgic que partir algú pel mig. Perquè el contorsionisme mostra els límits de la flexibilitat humana, i partir algú en dos és pura fantasia. Si feu zàpping i heu de triar entre un número de contorsionisme i un mag que parteix en dos, possiblement triareu el contorsionista, perquè és molt més espectacular i bell.

En la traducció, els contorsionistes que ho fan a la vista són els intèrprets. En una caixa transparent, es contorsionen el cervell fins que extreuen el seu discurs.

Em pregunto, doncs, si el repte dels traductors no seria, a més d'aconseguir un resultat màgic, mostrar a la gent la màgia i el contorsionisme del procés de la traducció. Que el públic i els clients poguessin valorar com nosaltres les bones traduccions quan coneixem els problemes de traducció. Per exemple, que valorin el contorsionisme de Carles Riba per traduir *L'Odisea* en vers i entenguin i escoltin les raons que ell exposava en el pròleg:

«Calia el vers. De fet, jo ho havia après des dels inicis de la primera versió, quan, havent-me decidit per la prosa, sota la ploma se m'anaven congniant, amb independència de mi mateix, petites entitats

rítmiques cada vegada més imperioses, més freqüents i diria que més tentaculars. [...] Llavors el procediment és obvi: lliurar-se sense reserves al moviment poètic, seguint-ne els meandres amb obstinada atenció, revivint cada intuïció amb una alta humilitat; tot això, en funció de la llengua a la qual tradueix, però no sotmetent-se a l'estil que imposi ella, sinó creant en ella un estil. Amb els mots, sempre gastats, 'de la tribu', crear un estil: és el que fa tot poeta per superar la relativitat amb què la comuna llengua el vol traïr. Per aquí pot també un traductor compensar la forçosa, doblada relativitat dels seus resultats; sempre, alhora, complint el seu primer deure, que és ésser fidel a una matèria i a un contingut que no són d'ell.» [RIBA, Carles. (1998, 5a ed.: 11) «Uns mots del traductor». Pròleg de *L'Odissea*. Barcelona: La Magrana]

Si el públic pogués entendre les dificultats d'en Carles Riba fent la traducció de *L'Odissea* en vers, continuarien aplaudint més el mag?

Públic i clients posarien el mag en segon terme, per veure directament els contorsionistes traductors més flexibles i elegants. Actualment, el mag sí que reconeix el contorsionisme dels traductors, però sovint no és per valorar-lo, sinó per demanar que els contorsionistes es fiquin cada cop en cassetes més petites.

I faré una autocrítica, com a professora universitària, que em passo el dia ensenyant contorsionisme als meus estudiants. Contorsionisme jurídic, contorsionisme tècnic, contorsionisme audiovisual, però els ensenyo per a quins mags han de treballar? Com fer el número en públic? Com es pot treballar sense mag? Quina és la capsula més petita que poden acceptar? Aquesta presentació m'ha fet reflexionar sobre l'aprenentatge del contorsionisme traductor a la universitat.

La cara i la creu dels canvis en la professió

La professió de la traducció, professió entesa segons la definició del GDLC (Gran Diccionari de la Llengua Catalana) com a «activi-

tat permanent, que requereix un títol, que serveix com un mitjà de vida i que, a més, determina l'ingrés en un grup professional determinat», ha patit grans canvis en els últims anys, uns canvis que han patit també altres professions i el treball en general i que Planas (1988) explica de la manera següent:

«Los cambios no son meramente circunstanciales, sino que estamos ante la emergencia de un nuevo modo social definido por una tendencia irreversible hacia la economía global, el carácter informacional de la producción y distribución de bienes, la producción flexible a la demanda, el cambio sustantivo en la estructura ocupacional, y la organización del trabajo, etc.»

En l'àmbit de la traducció, el nou mode social de la traducció de què parla Planas es caracteritza també per una «economia global», on clients i traductors són en països diferents; pel «caràcter informacional de la producció i distribució de béns», on les traduccions com a béns cada cop més són en format electrònic i són menys tangibles, cada cop són més coneixement circulant efímer i provisional; per «la producció flexible a la demanda», on les traduccions es demanen per ahir, quan el client les necessita, i és impossible planificar la feina a mitjà o llarg termini; pel «canvi substantiu en l'estructura ocupacional», on les empreses prefereixen treballar amb professionals autònoms i menys amb treballadors en plantilla, perquè no poden garantir el flux de treball.

Aquestes globalització i flexibilització es complementen amb els canvis derivats de l'ús de les noves tecnologies, que han transformat la pròpia naturalesa de la tasca traductora. Aquests canvis són inevitables i ens aporten tant avantatges com inconvenients.

El factor Globalització pot tenir com a conseqüència negativa la despersonalització i, amb això, més invisibilitat. Els serveis de traducció s'envien per la xarxa a traductors invisibles i a molts clients i empreses de traducció tant els fa quin traductor farà la

feina. Ja esperen amb impaciència quan sortirà l'eina que els permetrà substituir les persones per màquines. Des del meu punt de vista, per vèncer la despersonalització que comporta la globalització és imprescindible treballar per la visibilitat i tenir lloc web, càmeres per parlar amb els clients i presència en les portades dels llibres.

El factor Noves tecnologies en l'àmbit de la traducció fa referència als ordinadors, Internet i les memòries de traducció i altre programari específic per a la traducció. Com a conseqüències negatives de les TIC tenim, per exemple, l'elevada despesa en informàtica a càrrec dels traductors i la pèrdua de la propietat de les memòries de traducció, de les quals els traductors no tenen cap dret d'autor. Tanmateix, hem de reconèixer que Internet ha permès millorar molt la tasca de documentació i que les eines informàtiques (si es dominen), permeten augmentar la productivitat de la traducció i ampliar el servei de la traducció, per tenir cada cop més autonomia en el procés. La qüestió és que això es valori econòmicament.

Les noves tecnologies, la globalització, els sistemes de treball, la formació reglada de la professió, etc., tot ha avançat molt ràpidament però tinc la impressió que alguns traductors no han avançat tan de pressa. Veig que hi ha traductors immòbils, aturats, que es queixen sempre del mateix. És significatiu veure com el sistema ha canviat tan de pressa, la professió ha canviat radicalment en els últims anys i els reptes individuals són exactament els mateixos: les tarifes, la valoració de la feina, la inseguretat laboral, etc. S'ha avançat molt en tecnologia i en capacitat de producció però no s'ha avançat gaire en condicions laborals, sobretot en terminis i tarifes, que són els reptes clàssics. Com s'explica, això?

Quan jo era més jove, i hi havia pocs traductors de carrera, es deia que la causa de les baixes tarifes era «l'intrusisme». Ara gairebé ja no se'n parla, d'intrusisme, i ara sembla que la causa del problema de les tarifes és la «saturació» del mercat. És cert que el mercat funciona amb les regles bàsiques de l'oferta i la demanda, i és un

fet que hi ha més oferta que demanda, però també hi ha dinàmiques de cercle viciós. La saturació fa que baixin els preus, i la saturació fa que hi hagi moltes empreses de traducció petites que mirin d'obrir-se pas, que alhora tinguin poca gent en plantilla i treballin molt amb col·laboradors externs, que fa que hi hagi molta inestabilitat laboral, que fa que la gent, per la por de la inestabilitat laboral, agafi moltes feines mal pagades, per si de cas. Així ja tenim un cercle viciós. Per sortir del cercle viciós cal fluir amb els canvis i evolucionar amb la professió. Per exemple, el *boom* de la traducció informàtica, «la localització», va fer força rics molts traductors que van decidir unir-se a la revolució informàtica. Ara potser la localització ja no és el que era, però cada dia sorgeixen nous àmbits per explorar, com ara les traduccions per a mòbils, i futures aplicacions web. A més, la globalització permet triar clients que paguin millor arreu del món i les noves tecnologies permeten adquirir unes habilitats competitives per oferir serveis complementaris. Vull dir que hi ha alternatives al cercle viciós.

Però fluir, canviar o evolucionar no és fàcil. Jo diria que els canvis en la professió van més de pressa que els canvis interns en els traductors perquè els canvis en la professió, en aquest sistema de treball que tenim, s'han aconseguit en equip: uns han aportat les memòries de traducció, altres han aportat els estàndards de qualitat, altres han aportat Internet, altres han aportat una formació reglada dels professionals que els fa més competitiu, etc. Hi ha molta gent que ha treballat des de llocs remots de tot el món en l'evolució de la professió. Tanmateix, l'evolució personal interna del traductor per adaptar-se als canvis és això, personal i intransferible. Estic convençuda que els canvis en una persona són més difícils que en una professió perquè l'evolució personal es recorre en solitari. Possiblement, si els canvis personals també es fessin en grup, anirien més de pressa. Per això crec molt en les associacions de traductors com a centre de suport mutu, formació i informació.

Evolució de les sortides professionals dels traductors

La professió de la traducció canvia i, de retruc, el perfil i la feina dels traductors.

Avui dia, trobem traductors i llicenciats de traducció a tot arreu. Per una banda, hi ha traductors que es dediquen només a traduir. D'aquests, bàsicament n'hi ha de dos tipus: els autònoms i els que treballen en plantilla. Els que treballen en plantilla ho fan bàsicament en dos tipus d'empreses: en empreses que ofereixen serveis de traducció i en empreses que consumeixen serveis de traducció. Els autònoms treballen per a empreses de tota mena. Seria molt llarg esmentar tots els sectors empresarials en els quals hi ha traductors perquè bàsicament hi ha traductors en tots els sectors. Segons estadístiques de promocions recents de traductors llicenciats a Espanya, aproximadament un terç dels llicenciats de traducció de tot el país treballen com a traductors a temps complet. Un altre terç dels llicenciats de traducció del país es dediquen a la docència de llengües en classes privades, acadèmies, escoles, instituts, universitats, etc., ja sigui amb dedicació exclusiva o compaginant la traducció amb la docència. Per últim, l'altre terç combina la traducció amb feines administratives, i treballen com a administratius en empreses de tot tipus, com a secretàries (bilingües, trilingües, direcció, etc.), en la direcció d'empreses de serveis de traducció, en departaments comercials d'importació i d'exportació, etc.

Una petita minoria, entre un 5% i un 10%, es dedica a la interpretació, incloses la interpretació de conferències, la interpretació social i mediació cultural, i la interpretació als jutjats, policia, etc.

Si ens hi fixem, més d'un 60% dels traductors combinen la traducció amb altres ocupacions, com ara la docència i les tasques administratives. Per al futur, el que preveig és una hibridització també del perfil 100% traductor. És a dir, esdevindrà un perfil del tipus traductor-corrector, traductor-autor, traductor-redactor, traductor-

maquetador, etc. Aquestes combinacions permetran que els serveis de traducció flueixin d'acord amb l'evolució del mercat i una mateixa persona farà diferents tasques. Aquests perfils híbrids ja funcionen, per exemple, en la traducció audiovisual, perquè d'un temps ençà s'estan formant traductors-ajustadors. També hi haurà traductors-mediadors, traductors-gestors de projectes, etc.

Fa anys, abans dels estudis de traducció, era el qualificatiu de traductor el que s'afegia darrere d'altres professions consagrades. Teníem escriptor-traductor, professor-traductor, etc. Llavors, amb la creació dels estudis propis, el traductor tenia una formació que li permetia ser traductor-traductor, i així continua sent en molts casos, però en el futur, que ja és aquí, el perfil traductor, per adaptar-se als canvis, haurà de fusionar-se i complementar-se amb altres tasques. Aquesta fórmula serà la que s'imposarà també a les universitats, que oferiran una base traductora en un primer grau, i l'especialització podrà triar-la cada estudiant, en la mateixa facultat o en una altra, en aquest país o en un altre.

La base traductora és molt bona per entendre com funciona el món. Adquirir la base traductora és adquirir habilitats de comunicació bàsica i atès que en qualsevol intercanvi comercial hi ha implícit un acte de comunicació, els traductors podran adaptar-se a les feines per la seva flexibilitat i per la seva comprensió profunda de l'encàrrec que els demanin. El traductor és un professional acostumat a la resolució de problemes i a la cerca de recursos, de manera que es podrà adaptar a diferents situacions de treball en què la comunicació sigui un dels components principals. Des d'aquesta perspectiva, les opcions són gairebé infinites. Des de proveir serveis de comunicació intercultural amb diferents suports (audiovisual, web, aplicacions mòbils, etc.) o diferents llengües, proporcionar serveis de tipus diferents (traducció-adaptació, traducció-resum, redacció i traducció posterior, interpretació, etc.), i serveis sobre diferents especialitats de coneixement.

Aquesta connexió entre els traductors i els que els envolta, entrar en sintonia amb el nou entorn, és una norma bàsica de supervivèn-

cia i una característica implícita en la naturalesa invisible però essencial del traductor. Tanmateix, els traductors que no vulguin participar en el sistema i s'aïllin, possiblement adoptaran una actitud reactiva, negativa, i després es queixaran de tot el que passa.

Per acabar diré que els traductors i les traductores han de ser els primers a fer-se visibles i explicar la seva feina (que és més màgica i espectacular del que la gent es creu), a analitzar l'evolució de la professió i a fer coses i no estancar-se.

Bibliografia

- RIBA, Carles. «Uns mots del traductor». Pròleg de *L'Odissea*. Barcelona: La Magrana, 1998, 5a ed., p. 11.
- PLANAS, J. *Inventari d'experiències transició catalanes: incorporació als programes «Transició de l'escola a la vida activa» de la C.E.E.* Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona. Institut de Ciències de l'Educació, 1988.

Qüestions jurídiques i fiscals relacionades amb els professionals de la traducció

Jorge Marcos Pérez

1. Inici de l'activitat professional: Quan comencem a pagar?

Quan iniciem l'activitat professional de traducció per compte propi, la primera cosa que ens demanem és quan comencen les obligacions legals d'aquesta activitat econòmica. Dit altrament, quan hem de començar a pagar per treballar?

Les obligacions legals com a treballadors autònoms són bàsicament de dos tipus: les fiscals i les del sistema de previsió obligatòria de la seguretat social.

Pel que fa a les obligacions fiscals, hem de saber quan comença l'obligació de declarar els ingressos obtinguts per les traduccions. En aquest sentit podem dir que les obligacions de caràcter fiscal –emetre factura pels serveis, donar-se d'alta fiscal amb la corresponent declaració censal, fer declaracions trimestrals, fer retencions i que ens facin

Jorge Marcos Pérez. Advocat, té una àmplia experiència en gestió per a traductors i també en relació amb la propietat intel·lectual de les obres traduïdes. Ha participat en cursos de Fiscalitat per a Traductors organitzats pel Departament de Traducció de la UAB i és autor de l'article «Un enfocament jurídic de les memòries de traducció» publicat a la *Revista Tradumàtica* el 2001.

retencions, pagaments i ingressos a compte, portar els llibres de comptabilitat per a professionals i, finalment, declarar els ingressos a l'autoliquidació de l'IRPF— s'han de fer des de l'inici de l'activitat de traductor. Els articles que es pronuncien en aquest sentit són prou clars: per exemple, l'article 4 de la Llei 37/1992 de 28 de desembre de l'Impost sobre el Valor Afegit, diu que estan subjectes a aquest impost les prestacions de serveis amb caràcter habitual o ocasional. És a dir, el caràcter ocasional, secundari o puntual de l'activitat de traductor (imaginem el cas extrem d'una única traducció sense continuïtat en l'activitat), no eximeix el traductor d'aquestes obligacions.

També l'article 7.4. del Decret Reial 1041/2003 diu quan es considera, a efectes fiscals, que comença una activitat professional: quan es realitzi qualsevol prestació de serveis —en aquest cas les traduccions.

Aquestes dades objectives desdiuen aquells qui pensen que s'han d'assolir uns ingressos determinats per iniciar les obligacions fiscals. Aquesta confusió és deguda als límits de l'IRPF per fer, o no, declaració, però en cap cas no es refereix a quan s'inicia una activitat econòmica o a la resta d'obligacions fiscals del traductor. Només es refereix al fet que, segons els ingressos anuals de l'activitat, hom té l'obligació —o no— de fer l'autoliquidació d'IRPF.

Referent a les obligacions amb el sistema de previsió social, el professional de la traducció per compte propi queda inclòs al Règim Especial dels Treballadors Autònoms. En aquest sentit, mentre esperem la pròxima reforma d'aquest sistema, l'article 2 del Decret 2530/1970 defineix el treball per compte propi o autònom com aquell que és realitzat de manera habitual i lucrativa. Si el traductor tradueix a títol gratuït (imaginem una activitat no remunerada per a una ONG, per exemple), o si l'activitat com a traductor no és habitual, no hi ha l'obligació de donar-se d'alta i cotitzar al sistema de previsió social, ni els drets —prestacions— del règim especial de treballadors autònoms.

En qualsevol cas sorgeix igualment un problema: quan hem de considerar que una activitat econòmica és habitual? No hi ha un criteri legal i això vol dir que caldrà estudiar cas per cas, atenent la virtualitat econòmica de l'activitat en relació amb les circumstàncies personals i laborals del traductor. Esperem que la pròxima reforma legal d'aquest àmbit resulti aclaridora en aquest punt.

2. Traductors professionals i traductors contractats en règim laboral

La primera qüestió que es planteja un traductor que vol viure de la traducció és l'exercici de la professió per compte propi o d'altri. I, tal com hem vist al punt anterior la gran diferència és que el traductor per compte propi ha d'assumir totes les obligacions fiscals de gestió i de seguretat social, mentre que el traductor que treballa per compte d'altri no assumeix cap d'aquestes obligacions i, a més a més, té les proteccions pròpies del treballador assalariat.

Allò que qualifica un traductor com a professional autònom o treballador per compte d'altri és, en el primer cas, el control i la gestió dels mitjans de producció, cosa que en general és força difusa en qualsevol activitat intel·lectual i, per tant, també en la traducció. Amb tot, els articles 16.3 i 25 del Decret Reial legislatiu 3/2004, pel qual s'aprova el text refós de la Llei de l'Impost sobre la Renda de les Persones Físiques, parlen d'organització autònoma dels mitjans de producció per identificar els empresaris i professionals. Aquesta qüestió, que semblaria tenir només un abast doctrinal, té una importància pràctica considerable si tenim en compte que algunes empreses, per estalviar-se les despeses de tenir un treballador assalariat enfront l'avantatge que suposa treballar amb traductors autònoms, opten per aquest darrer col·lectiu, de manera que cobreix la mateixa feina que els treballadors assalariats (l'organització de la feina i fins i tot el mateix horari no depenen del traductor, així com tampoc no són seves les eines de traducció i, fins i tot, la feina es desenvolupa a

les oficines de l'empresari) sense cap dels drets dels treballadors en nòmina. En aquests casos, i amb independència de com es qualifica formalment aquesta relació, hi ha un veritable vincle laboral, i no pas professional. En tot cas, previ el corresponent procediment davant la jurisdicció laboral, el traductor podria assolir els drets que li pertocuen com a treballador per compte d'altri (per exemple, indemnització per acomiadament, prestació d'atur i devolució de les contribucions al règim especial de treballadors autònoms...) i l'empresari hauria de cotitzar el que no ha cotitzat per aquest treballador.

3. El règim de les deduccions fiscals en l'exercici de l'activitat professional

Hom té la percepció que exercir l'activitat de traductor com a professional autònom comporta molts deures i cap mena de dret. Després d'assumir aquesta màxima com una realitat implacable el professional oblida, moltes vegades, un dels seus drets, el qual significarà una càrrega fiscal inferior: les desgravacions. A l'altra banda tenim els professionals que pretenen desgravar-ho tot, tingui relació amb la seva activitat professional o no en tingui.

Fiscalment hi ha un tractament diferenciat de les despeses si es refereixen a l'àmbit de l'IRPF o al de l'IVA, tractament per regla general més flexible en el cas de l'IVA.

3.1. Despeses deduïbles de l'IRPF

Amb caràcter general, es podran deduir les despeses que tenen una relació directa amb l'exercici professional, és a dir les despeses necessàries o útils que necessitem per exercir la feina la qual és objecte dels ingressos subjectes a IRPF. Per tant, no podrem deduir les despeses que no tenen aquesta relació directa amb l'activitat professional del traductor o que no tenen una relació exclusiva amb l'activitat professional (per exemple, aquells béns que fem en l'activitat particular i la professional).

Igualment relacionat amb les despeses de l'activitat professional i l'IRPF, sorgeix el doble tractament donat als béns d'inversió o béns patrimonials relacionats amb activitats professionals (immobles en propietat, mobiliari, *software*, *hardware*, vehicles, etc) d'una banda, i a la resta de despeses de l'altra. Els primers s'amortitzen, és a dir es dedueixen segons que es van consumint en funció de criteris comptables o legals, mentre que la resta de despeses, que no tenen aquesta vocació de perdurabilitat en el procés productiu, es dedueixen d'una sola vegada durant el període impositiu corresponent.

3.2. Despeses deduïbles de l'IVA

El règim de deducció de les quotes d'IVA suportades pel professional en les seves despeses, és més flexible. Es pot deduir l'IVA suportat en adquisicions de béns i serveis emprats exclusivament en l'exercici professional i, contràriament al que succeeix amb l'IRPF, es pot deduir la part proporcional de les quotes d'IVA suportades en despeses mixtes (això és, béns o serveis utilitzats en part per a l'activitat professional i en part per a activitats privades). Imaginem l'exemple d'un vehicle utilitzat per a la feina i per a la vida privada. A efectes d'IRPF aquest vehicle no es pot amortitzar, per tant no es podrà deduir ja que té el doble ús professional-particular. A efectes d'IVA podríem deduir la quota suportada d'IVA i que hem pagat en adquirir el vehicle, i això en la part proporcional de l'ús que en fem per a l'activitat professional. Aquest ús s'acostuma a quantificar en un 50%, si no és que puguem demostrar un ús superior (o que l'agència tributària demostrï que és inferior).

4. Traduccions subjectes a IVA. La traducció literària

Als primers anys de l'aplicació de l'Impost sobre el Valor Afegit, per una dubtosa redacció de la Llei de l'Impost –concretament l'article 20.1.26 de la Llei 37/1992 que contempla l'exempció d'alguns serveis prestats per determinats professionals, entre ells els traduc-

tors—, hi va haver dubtes sobre si les traduccions en quedaven exemptes. El motiu d'aquesta redacció defectuosa cal buscar-lo en la redacció original de la Disposició Addicional de la Llei 22/1987 de Propietat Intel·lectual, que preveu la mateixa exempció, en aquest cas sense incloure els traductors, tenint en compte que tots els subjectes del paràgraf de la Llei generen drets d'autor (artistes plàstics, escriptors, col·laboradors literaris, gràfics i fotogràfics de diaris i revistes, compositors musicals, autors d'obres teatrals i d'arguments, adaptació, guió i diàlegs de les obres audiovisuals). Per tant, el problema va ser afegir a aquest llistat de professionals, la retribució dels quals consisteix en drets d'autor, els traductors en general, sense especificar si els ingressos són per drets d'autor o no.

Caldrà, doncs, deduir quines traduccions generen drets d'autor, que seran les traduccions exemptes d'IVA. La normativa fiscal no fa cap definició en aquest sentit, per tant hem de partir de la normativa expressada en l'article 10.1 del Decret Reial 1/1996, del 12 d'abril, Text Refós de la Llei de Propietat Intel·lectual. En aquest text s'estableix que són objecte de propietat intel·lectual les creacions originals literàries, artístiques o científiques. La resta de traduccions que no generen drets d'autor es consideren serveis professionals i no estan exemptes d'IVA.

Un altre tema és el de les traduccions no subjectes a IVA, és a dir aquelles traduccions que no cal ni plantejar si n'estan exemptes o no. L'Impost sobre el Valor Afegit grava les prestacions de serveis i el lliurament de béns a Espanya (excepte les illes Canàries, Ceuta i Melilla). Les traduccions fetes fora d'aquest territori no estarien subjectes a l'IVA espanyol. Ara, la qüestió es complica, però, amb l'article 70 de la Llei 37/1992, que estableix en quin lloc s'entenen prestats uns determinats serveis professionals, entre ells el de traducció no exempta, independentment del domicili del professional. Aquest article estableix que els serveis professionals s'entenen prestats al país del destinatari quan es tracta d'empresaris o professionals. D'aquesta manera ens trobem que un traductor que té el seu domi-

cili a Catalunya haurà de gravar amb IVA les traduccions que faci a: particulars, professionals, empreses amb domicili o establiment permanent a Espanya (excepte Canàries, Ceuta i Melilla) i particulars comunitaris (inclosos els de Canàries, Ceuta i Melilla). En la resta de casos, la traducció no estarà subjecta a l'IVA espanyol. Es tractarà, per tant, de traduccions no subjectes. Ara, quan el destinatari de la traducció sigui un professional o empresa de qualsevol altre país comunitari, la traducció estarà subjecta a l'IVA del país destinatari, essent obligació del destinatari declarar i ingressar aquest IVA, per mitjà de l'anomenada «autofactura», és a dir, el destinatari es converteix en subjecte passiu i recaptador d'aquest IVA sense que el traductor intervingui en aquest procediment fiscal.

5. La traducció com a objecte de propietat intel·lectual

Arribat en aquest punt hom es planteja si una traducció és objecte de propietat intel·lectual. Afortunadament l'article 12 del Decret Reial 1/1996, del 12 d'abril, Text Refós de la Llei de Propietat Intel·lectual, és prou clarificador en reconèixer la propietat intel·lectual, diferent i independent de la propietat sobre l'original de determinades obres derivades, entre d'altres les traduccions.

La segona qüestió que cal plantejar és si totes les traduccions són objecte de propietat intel·lectual. Podem respondre-hi situant la norma en el seu context, és a dir només són objecte de propietat intel·lectual, per tant generadores de drets d'autor, les traduccions d'obres protegides per aquesta Llei: obres literàries, artístiques i científiques.

En els darrers anys, amb la inclusió de les bases de dades com a subjectes del «dret de propietat intel·lectual *sui generis*» (amb aquest enunciat la Llei reconeix, doncs, que això no és propietat intel·lectual però que bé s'ha de protegir d'alguna manera), es podria plantejar quin nivell de protecció tindrien les Memòries de Traducció o corpus paral·lels. La conclusió és inequívoca, no es poden considerar per

elles mateixes obres literàries, artístiques o científiques, encara que els textos que en formen part sí que ho són (article 12.1 de la Llei de Propietat Intel·lectual), no per la seva relació amb la Memòria sinó com a part d'un text que està protegit per la propietat intel·lectual. Tanmateix, la Memòria de Traducció podria estar protegida en el marc de la propietat intel·lectual com a base de dades, tenint molt clar que el protegit no és el text individual sinó el conjunt de dades organitzades en un sistema de consulta.

Reconeguda aquesta protecció, que no tindrà ni de molt l'abast de la propietat intel·lectual, cal plantejar quin és el paper del traductor que, amb la seva feina, fa aportacions a la Memòria, sense ser-ne el propietari. La conclusió, interpretant la Llei, també és prou clara: si la protecció s'atorga no al text sinó al conjunt organitzat que integra la base de dades, el protegit serà l'autor de la base de dades i no pas l'autor dels continguts, sense que s'hi pugui atribuir el caràcter d'obra col·lectiva pel fet que els continguts siguin d'altri. A més a més la Llei, a l'article 133, estableix el protegit, ja que hi especifica que el propietari és el fabricant de la base de dades, tot definint-lo com «inversor», amb la qual cosa s'aparta del concepte legal d'autor com a titular de drets; per aquest motiu la Llei parla de «dret *sui generis*» atès que trenca totalment amb la regulació tradicional de la propietat intel·lectual per tal d'adaptar-se a una nova realitat més mercantilista i prou apartada del concepte tradicional i gairebé romàntic (per a un jurista) de la propietat intel·lectual.

6. El contracte d'edició com a garantia dels drets d'autor

El Decret Reial 1/1996, del 12 d'abril, Text Refós de la Llei de Propietat Intel·lectual (en endavant la Llei), regula el contracte d'edició, és a dir el contracte de cessió d'explotació dels drets d'autor. Es tracta d'un contracte de caràcter privat on hauria de prevaldre l'autonomia de la voluntat dels contractants, per tant la llibertat de forma i de pactes. La llei estableix un sistema de protecció de l'autor

(i per extensió del traductor d'obres protegides) davant l'editor, com a part del sistema global de propietat intel·lectual que cerca la protecció integral de l'activitat creativa com a font substancial d'evolució de la cultura i, per tant, de la societat.

El primer tret característic del contracte d'edició és que, a diferència del principi de llibertat de forma dels contractes civils i mercantils, es preveu que el contracte d'edició ha de ser escrit. És així com la conseqüència immediata d'aquest requisit serà la nul·litat dels contractes d'edició verbals (article 61).

La segona característica principal del contracte d'edició és el seu contingut mínim, establert per l'article 60 de la Llei:

- 1) Caràcter exclusiu o no de la cessió.
- 2) Àmbit territorial de la cessió.
- 3) Nombre mínim i màxim d'exemplars de cada edició.
- 4) Forma de distribució dels exemplars i dels que es reservaran a l'autor, la crítica i la promoció.
- 5) La remuneració de l'autor. Habitualment aquesta remuneració és una participació proporcional dels ingressos d'exploatació. Excepcionalment pot ser un pagament únic en els casos previstos legalment (p.e. obres científiques, traduccions, diccionaris, enciclopèdies).
- 6) El termini d'inici de circulació de l'obra el qual, en cap cas, una vegada lliurat l'original, no pot ser superior a dos anys.
- 7) El termini de lliurament de l'original.

Particularment, l'article 62 de la Llei estableix un contingut complementari per al contracte d'edició de llibres

- 8) La llengua o llengües de publicació.
- 9) La bestreta, si escau, sobre els drets d'exploatació.
- 10) Les modalitats d'edició i la col·lecció, si escau.

L'omissió del nombre mínim i màxim d'exemplars de cada edició, o no fer esment de la remuneració de l'autor, significarà la nul·litat del contracte (article 61). Per descomptat que, si no hi ha un pacte específic, aquesta nul·litat ha de ser declarada judicialment o mitjan-

çant un laude arbitral si és que aquesta darrera possibilitat és prevista en el contracte.

Si en el contracte no es menciona el termini de circulació, o aquest és superior a dos anys, ambdues parts s'han de posar d'acord al respecte. En defecte de pacte, el jutge resoldrà tenint en compte les circumstàncies del contracte al·legades per les parts (article 61).

Si en el contracte d'edició no es fa esment de les llengües de publicació, l'explotació es limitarà a la llengua original (article 62). La redacció d'aquest article és prou aclaridora i contundent, i no sembla pas que estableixi cap presumpció. Per tant, encara que l'editor pogués demostrar que l'edició es va acordar per a més llengües, l'explotació quedaria limitada igualment a la llengua original. Tal vegada la jurisprudència matisi aquest redactat rígid.

La Llei no estableix les conseqüències de l'omissió dels altres punts del contracte d'edició. En tot cas, podem concloure que no anul·len el contracte, ja que això no ho preveu la Llei. Si es dóna el cas, les dues parts hauran de pactar al respecte i, en defecte de pacte, s'haurà de resoldre per via judicial, excepte si figura en el contracte un sistema d'arbitratge.

Finalment, un punt interessant és que la Llei exclou que el contracte d'encàrrec d'una obra sigui considerat contracte d'edició (article 59.2). Però en cap cas això no vol dir excloure la protecció legal de l'autor. El que fa aquest article en realitat és diferenciar dues fases en el procés, l'encàrrec i l'explotació, aquesta darrera sempre objecte de contracte d'edició.

La gènesi de l'adopció d'un model de dinamització lingüística basat en les competències

Bruguers Jardí

Vint-i-cinc anys de televisió local a Catalunya

El 1984 es van iniciar les emissions regulars de TV3, la televisió pública d'àmbit autonòmic en llengua catalana de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió. Aquesta data és ja un referent en la història de la normalització lingüística de Catalunya, però en el món audiovisual hi ha una altra història a tenir en compte, amb uns altres colors i intensitats: la història que escriuen les televisions locals. I és que el 1981, tres anys abans que TV3 iniciés la programació regular, ja havia començat a emetre regularment la que es considera la primera televisió local de Catalunya i d'Espanya: Radiotelevisió de Cardedeu. Aquesta televisió d'àmbit municipal emetia per a una població de set mil habitants. Radiotelevisió de Cardedeu va iniciar un moviment que defensava la televisió com un mitjà d'expressió

Bruguers Jardí. Responsable de la UDAL (Unitat de Dinamització i Assessorament Lingüístics) de la XTVL (Xarxa de Televisions Locals). És llicenciada en Filosofia i Ciències de l'Educació per la UB i llicenciada en Traducció i Interpretació per la UPF. Postgrau en Gestió de Textos per a professionals: traducció i anàlisi informàtica i Postgrau en Desenvolupament Local. Treballa en assessorament lingüístic en l'àmbit de la televisió local i ha publicat articles en aquesta línia.

democràtica, és a dir, com un mitjà públic, popular i comunitari, de participació directa, pluralista i obert a tothom, amb programes de producció pròpia, on el treball dels col·laboradors era totalment gratuït i espontani.

Els orígens de la televisió local es caracteritzen per l'adopció d'un model de gestió basat en l'autoregulació. I cal entendre l'opció per aquesta manera d'organitzar-se en un context marcat pel debat sobre la ruptura del monopoli de la televisió a Espanya (*Estatuto de la Radio y la Televisión*, de 1980) i per les mobilitzacions socials per una «televisió catalana», que va precedir l'aparició de TV3 (*Llei dels tercers canals*, 1983).¹

Per tant, la televisió local va néixer com una eina de cohesió social, que amb el temps va configurar un model de continguts definit amb el nom de «televisió de proximitat». És a dir, i tal com estableix la Llei de l'audiovisual de Catalunya, en una televisió «per satisfer les necessitats d'informació, de comunicació i de participació social de les comunitats locals».²

Però en aquests vint-i-cinc anys que han passat des que Radiotelevisió de Cardedeu va començar a emetre, el món audiovisual en general, i el de la televisió local en particular, han patit molts canvis.³ Destaca la ràpida proliferació de televisions locals a Catalunya, fins a arribar al punt que el cas català ha esdevingut un fenomen social únic a Europa. En aquest sentit, cal tenir en compte que el cens total de televisions locals, tot i que difícil d'establir amb exactitud, era d'unes 120 a tot Catalunya a finals de 2005.

Ara bé, des dels seus inicis, i per diverses raons, les televisions locals han emès sense llicència, en un estat d'alegalitat i de precarie-

1 Per a més informació sobre els orígens de la televisió local podeu consultar PRADO, Emili; DE MORAGAS, Miquel. *Les televisions locals a Catalunya. Quaderns del CAC*, núm. extraordinari. Setembre de 2002.

2 Llei 22/2005, de 29 de desembre, de la comunicació audiovisual de Catalunya, capítol I, article 1, h).

3 Per a un seguiment de l'evolució de la televisió local, consulteu la revista *Insert TV*, disponible en format electrònic a l'adreça http://www.ctvl.org/tlc/insert_format.

tat jurídica, i sense cap mena de planificació de l'ocupació de l'espectre radioelèctric. Han calgut gairebé vint-i-cinc anys de perseverança i dinamisme del sector, d'èxit del model de televisió local i de proximitat, a més de la necessitat de regular la transició tecnològica cap a la Televisió Digital Terrestre (TDT), perquè el Parlament català aprovés la Llei 22/2005, de la comunicació audiovisual, que és el marc legal que possibilita l'existència d'un sector audiovisual modern a Catalunya. Paral·lelament al procés d'aprovació d'aquesta Llei, la Generalitat de Catalunya va iniciar el període d'atorgament de llicències per a la televisió local, procés que encara no s'ha tancat i que preveu un nou mapa audiovisual per a Catalunya amb un total de 96 canals locals, dels quals 37 es reserven per a la televisió pública i 59 per a la televisió privada.

Des del punt de vista tecnològic, la televisió local va començar essent analògica –a més d'alegal– i es legalitzarà essent digital. En el futur es desenvoluparà en un nou escenari de convergència tecnològica, on és possible que qualsevol tecnologia sigui transmissora de senyal i qualsevol senyal pugui ser rebut des de diferents tecnologies.

En aquest sentit, i des del punt de vista social, la televisió en general i la televisió local en particular caminen cap a un escenari amb multiplicitat de canals i de fragmentació de les audiències, interactives i asincròniques, on hi ha gran expectació i incertesa amb relació a la resposta dels telespectadors a aquesta possibilitat d'interactivitat.

Des del punt de vista lingüístic,⁴ els vint-i-cinc anys de televisió local a Catalunya s'han caracteritzat per l'ús generalitzat de la llengua

⁴ La legislació lingüística aplicable al sector audiovisual és la Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística, que estableix un marc de referència per a la política lingüística; la Llei 22/2005, de 22 de desembre, de la comunicació audiovisual a Catalunya, que estableix les obligacions dels operadors públics i privats amb relació a les quotes d'emissió; i l'Acord 118/2004, de 17 de novembre, del Ple del Consell de l'Audiovisual de Catalunya, pel qual s'aprova la Instrucció general sobre la presència de la llengua i la cultura catalanes i de l'aranès en els mitjans de comunicació audiovisuals.

catalana en la programació. Les televisions locals públiques municipals han utilitzat i utilitzen la llengua catalana, en tant que llengua pròpia de l'administració local, i les televisions locals privades nascudes dels grups de comunicació local, Grup Segre, Regió 7, el 9 Nou, entre d'altres, que ja tenen premsa escrita en llengua catalana, fan també televisió en llengua catalana en coherència amb els propis projectes de premsa local, ja que tradicionalment la premsa local a Catalunya ha publicat en llengua catalana.

Val a dir que la legislació vigent amb relació a la política lingüística dels mitjans audiovisuals interpreta el concepte de normalització lingüística com una qüestió de quotes d'emissió, i no com la vehiculació d'un model de llengua de qualitat. La preocupació governamental per les quotes ha propiciat que els empresaris audiovisuals entenguin que normalització lingüística significa emetre en llengua catalana i no usar un model de llengua de qualitat, motiu pel qual les estratègies de les empreses audiovisuals locals per garantir la qualitat lingüística han estat molt febles en aquests vint anys de televisió local.

Tot plegat fa que la qüestió sobre qui té la responsabilitat en la difusió d'un model de llengua de qualitat sigui crucial. Crucial també per a l'assoliment d'un model de televisió de qualitat. Certament, la responsabilitat en l'empresa és compartida. És de tots: governs, empreses audiovisuals, periodistes, universitats, lingüistes, teleespectadors, etc.

Des del punt de vista empresarial, encara que la televisió local va néixer com una eina de participació democràtica i sense afany de lucre, els vint-i-cinc anys de televisió local han suposat també l'evolució de la televisió local cap a un model de gestió professionalitzat. En aquest sentit, poques televisions han mantingut el model de Cardedeu, i més aviat s'ha tendit a tres models bàsics de gestió: televisió pública, privada, o bé mixta, és a dir, pública amb el servei de televisió en règim de concessió subcontractat a una empresa privada. En general, a més, les televisions locals de Catalunya han vist el seu

esplendor o bé gràcies als grups de comunicació local sorgits a l'entorn de la premsa local escrita o bé gràcies a iniciatives dels governs municipals, que han apostat per la televisió local com a eina de cohesió social i d'enfortiment de les polítiques basades en el municipalisme i el principi de subsidiarietat aplicat a la comunicació local. Per tant, els projectes de televisió local sorgits han estat més aviat minimalistes, amb estructures petites i dinàmiques.

Amb la nova regulació audiovisual aprovada recentment, els diferents grups i empreses privades de comunicació local han pres posicions i han presentat les seves propostes per aconseguir les llicències per a la televisió local privada. En el cas de la televisió pública, la nova regulació i la consegüent definició del mapa audiovisual modifica els àmbits d'emissió i trenca amb la possibilitat que els governs locals municipals tinguin televisió pròpia, com fins ara, ja que s'amplien els àmbits d'emissió, segons estableix el legislador, per qüestions de viabilitat dels projectes empresarials. Aquesta reestructuració obliga les televisions de governs locals a agrupar-se en consorcis per afrontar el seu futur en l'escenari digital. Però, a més, tant per als privats com per als públics, la nova situació suposa necessàriament redefinir la concreció dels conceptes de «local» i «de proximitat» de la programació en funció dels àmbits d'emissió, i de les aliances empresarials, fet que ha generat un profund debat sobre com reestructurar la televisió. En definitiva, sobre el futur del concepte de la televisió de proximitat i sobre la identitat de la televisió local digital.

Un altre dels aspectes que ha caracteritzat i condicionat la televisió local des del punt de vista empresarial són els grans costos econòmics que implica fer televisió. Cada hora de producció pròpia té uns costos de personal i d'infraestructura i tecnologia molt elevats. En aquest sentit, cal tenir en compte la progressió vertiginosa de noves i millors tecnologies, el que ha suposat sempre un cost afegit important per a aquelles empreses que han optat per la millora tecnològica i la migració progressiva cap a l'era digital.

Els elevats costos de producció han afavorit la concentració i la densificació de mitjans, a través d'aliances empresarials, com és el cas de Canal Català, però també l'existència d'estructures de coordinació i d'intercanvi de productes i serveis, com la Xarxa de Televisions Locals⁵, gestionada per la Xarxa Audiovisual Local, que és l'única que entre els seus serveis ofereix assessorament lingüístic a les televisions locals adherides. Al voltant de la XTVL s'han desenvolupat espais de difusió i promoció del sector, com les jornades Infolocal de Terrassa, la revista *Insert TV*, que edita l'associació Televisions Locals de Catalunya (TLC), o bé el certamen de promoció de productes i serveis audiovisuals, el Mercat de l'Audiovisual de Catalunya⁶, on a banda de donar-se a conèixer els programes que realitzen les diferents televisions locals i productores, compta amb la participació de proveïdors tecnològics i d'espais de debat sobre el futur de la televisió local i del sector audiovisual.

Una altra de les qüestions a tenir en compte en l'estructura organitzativa i empresarial de les televisions locals té a veure amb les condicions laborals. Hi ha diferències substancials entre les condicions laborals dels professionals dels grans canals de televisió i els de la televisió local. Aquesta situació és paral·lela a la que viuen els grans mitjans de comunicació escrita amb relació a la premsa local. Cal remarcar que com a norma general, les redaccions de les televisions locals solen ser petites, d'entre unes 10 i 20 persones, la majoria solen ser professionals joves, d'entre els 20 i els 35 anys. Per contra, els grans canals tenen plantilles de treballadors amb una mitjana d'edat molt superior. L'edat dels treballadors és un dels factors que determina unes condicions econòmiques més desfavorables en el sector de la televisió local.

Però les diferències entre els petits i els grans canals no només rau en les condicions econòmiques. Així com els grans canals

5 Sobre la Xarxa de Televisions Locals, consulteu la pàgina web <http://www.xtvl.org>.

6 <http://www.mercataudiovisual.com>.

públics i privats es podria dir que en general es caracteritzen per l'especialització funcional, per contra, la televisió local s'ha caracteritzat en general per adoptar un sistema de funcionament basat en la multivalència. La multivalència és hereva de l'esperit de Cardedeu i significa que els professionals desenvolupen un gran nombre de tasques diferents i en poc temps: com ara sortir al carrer a enregistrar les imatges, muntar-les, redactar els textos, enregistrar la veu en *off* o bé maquillar-se i vestir-se per presentar la notícia a plató. Aquesta situació de multivalència també afavoreix que un mateix professional tracti diferents llenguatges audiovisuals: informatius, reportatges, magazins, programes temàtics...

La multivalència té uns avantatges, però també té inconvenients. Com més competències es dominen, més versatilitat té el professional, però alhora, també, menys grau d'especialització. En general, a l'hora de contractar professionals, no s'avaluen totes i cadascuna de les competències que es requereixen per desenvolupar la feina a la televisió, sinó que s'intenta tenir una visió de conjunt de la vàlua del professional. En aquest sentit, com que el món de la televisió local en el fons és petit, i els operadors es coneixen tots, els empresaris solen confiar en l'expedient acadèmic, les feines desenvolupades amb anterioritat, les referències personals i el visionat d'alguna feina concreta. Una altra de les pràctiques habituals sol ser contractar els estendants en pràctiques en la pròpia televisió un cop assolida la llicenciatura.

Certament, però, als lingüistes ens preocupen les competències lingüístiques dels periodistes. Gairebé cap empresari de la televisió local no fa examen de llengua catalana als professionals a contractar.⁷ A Catalunya, la superació d'una llicenciatura universitària ja pressu-

7 En un estudi de Bruguers Jardí, *Projecte de llibre d'estil per a Gavà TV, 2002* (inèdit), ja es va detectar aquesta tendència en el conjunt de les televisions associades a la XTVL. Un cop constituïda la UDAL, es va oferir a les televisions locals la possibilitat d'avaluar el nivell de llengua catalana dels professionals a contractar. Els directors i gerents de les televisions, de moment, desestimen aquesta possibilitat, perquè tampoc no avaluen les altres competències que es requereixen per al desenvolupament de les tasques professionals de la televisió.

posa el reconeixement d'un nivell mitjà de llengua catalana, fet que es considera suficient. Així és que si en general no avaluen cap competència periodística en el procés de selecció de professionals, encara menys veuen la idoneïtat d'avaluar específicament la competència lingüística. A més, hi ha casos en què la competència lingüística personal de l'empresari o seleccionador se sol prendre com a referència a l'hora de contractar nous professionals, fet que pot arribar a ser molt distorsionador.

Pel que fa a la preparació sobre llengua dels professionals de la televisió local, cal tenir en compte que la formació en llengua catalana de les universitats de Periodisme i Comunicació Audiovisual catalanes no garanteix la competència lingüística dels futurs professionals del sector audiovisual en general i de la televisió local en particular. La càrrega lectiva obligatòria sobre l'aprenentatge específic del codi lingüístic (gramàtica, usos lingüístics adequats) ja sigui en llengua catalana o bé en llengua castellana suposa un 5% de la càrrega lectiva total de la llicenciatura.

A més, l'entorn de multivalència amb què s'organitza la televisió local fa difícil la integració d'assessors lingüístics a les redaccions de les televisions, ja que suposa la contractació d'un professional especialitzat en un entorn no especialitzat. A tot això cal afegir que en general, les estratègies empresarials per garantir la qualitat lingüística a la televisió local són molt febles o inexistents. I els pocs plans formatius que s'han dut a terme, com els de la UDAL (Unitat de Dinamització i Assessorament Lingüístics) de la Xarxa de Televisions Locals, es troben amb l'inconvenient que en el sector de la televisió local hi ha molta mobilitat laboral, a causa dels canvis que ha patit el sector i que s'han explicat més amunt, fet que dificulta el seguiment i l'eficàcia dels plans formatius.

Justament pel que fa a la mobilitat laboral, el transvasament de professionals no només es localitza entre les mateixes televisions locals, també en molts casos la televisió local ha exercit de planter dels grans canals televisius, ja siguin en llengua catalana o castellana, encara

que no hi ha dades globals en aquest sentit. Prova del grau de mobilitat laboral existent és el fet que hi ha redaccions, com la de la XTVL, que han renovat en un any més d'un 80% de les persones que la integren. Es podria afirmar que alguns dels factors que han propiciat la mobilitat laboral ha estat la proximitat entre televisions i la reestructuració de les aliances empresarials davant l'expectativa de la legalització i la digitalització de la televisió local. Pel que fa als grans grups de comunicació locals privats o bé a les corporacions locals públiques que ja tenen premsa escrita o bé ràdio, hi sol haver un transvasament de professionals de la premsa escrita o bé de la ràdio a la televisió, o a la inversa, i en major o menor grau, segons els casos, fet que suposa una característica específica de la multivalència en aquests grups de comunicació.

L'assessorament lingüístic a la televisió local, el cas de la UDAL

La UDAL és el servei de dinamització i assessorament lingüístics de la Xarxa de Televisions Locals. La UDAL és una iniciativa de la XAL (Xarxa Audiovisual Local) que va néixer amb l'objectiu d'omplir el buit d'assessorament lingüístic i d'estratègies de millora de la qualitat lingüística de les televisions locals. Ara bé, en comptes d'organitzar-se com un servei de correcció de textos, la UDAL es va definir com un servei d'assessorament i dinamització orientat cap a la consecució de l'autonomia del professional de la televisió local a l'hora de gestionar la qualitat lingüística.

És per això que els objectius de la UDAL són, entre d'altres:

- Fer conscient el productor de textos de la responsabilitat que té en la qualitat lingüística del producte que realitza.
- Fomentar l'actitud de millora i la sensibilitat envers la qualitat en la llengua.
- Oferir al professional de la televisió el dret a ser assessorat amb l'objectiu que assoleixi l'autonomia necessària per resoldre per

ell mateix la qualitat lingüística. És a dir, ajudar a trobar solucions i no simplement donar respostes.

- Ajudar a integrar els processos de millora de la qualitat lingüística en l'activitat quotidiana de les redaccions.
- Ajudar a interioritzar l'aprenentatge de les solucions descobertes.

També té com a objectius:

- Donar a conèixer la legislació relativa a política lingüística i les bones pràctiques d'assessorament lingüístic existents que siguin d'ajuda en l'entorn de la televisió local.
- Proposar mecanismes i estratègies per a la millora de la qualitat lingüística a les televisions associades a la XTVL.
- Establir relacions institucionals amb aquells organismes que puguin aportar valor afegit en la dinamització del bon ús de la llengua catalana en les televisions locals.
- Promoure l'ús de la llengua catalana en la televisió local i donar suport a la difusió de la normativa lingüística, la posada en circulació de neologismes i la fixació de l'estàndard.

Atesa l'orientació al professional, la UDAL va partir d'una anàlisi de quines són les competències lingüístiques que necessita el periodista dels mitjans de comunicació per aconseguir integrar amb èxit la qualitat lingüística en el seu procés de treball. La hipòtesi de partida ha estat que si la UDAL és capaç de detectar les competències lingüístiques dels professionals de la televisió, les analitza i hi incideix, aconseguirà determinar una conducta d'èxit amb relació a la qualitat lingüística dels textos que elaboren els professionals de la televisió.

Anàlisi de les tasques i competències dels professionals de la televisió

Les normatives de gestió de la qualitat empresarial, com les ISO o les FQM, parteixen de la base que l'estructura del teixit empresarial europeu, i especialment el català, és format per un gran nombre

d'empreses amb menys de 20 treballadors. L'objectiu d'aquestes normatives, pel que fa a la gestió dels recursos humans, és incidir en la gestió de la competitivitat i la rendibilitat de les empreses sobre la base de la millora competencial dels seus professionals adequant-los a les necessitats estratègiques de l'empresa. Certament, l'experiència de les normatives de qualitat en la gestió de les competències dels recursos humans resulta fonamental per intentar implantar un sistema de gestió i avaluació de les competències lingüístiques dels professionals de les petites empreses audiovisuals, atesa la multivalència amb relació a les tasques que han de desenvolupar.

Però, què és la gestió per competències? Les competències són el conjunt de coneixements, experiències, qualitats, habilitats i característiques personals necessàries per dur a terme una determinada funció. En el cas dels periodistes de televisió, les competències lingüístiques són el conjunt de qualitats, habilitats i característiques personals que determinen un ús adequat de la llengua en totes les funcions que desenvolupen en el lloc de treball.

La gestió dels recursos humans tenint en compte les competències lingüístiques permet la promoció d'un sistema de millora contínua en la televisió local. Aquest sistema de millora contínua permet, d'una banda, fer responsable el propi periodista de la qualitat lingüística dels productes audiovisuals que produeix, a l'hora que li facilita eines per resoldre els dubtes que li puguin sorgir en funció de les exigències del seu lloc de treball; i, de l'altra, garanteix al professional de la televisió el dret a ser assessorat de manera adequada a l'exercici de les funcions que ha de desenvolupar dins de l'organització i envers la responsabilitat social com a periodista de difondre un model de llengua de qualitat.

Així doncs, les competències són el conjunt de coneixements, habilitats i capacitats que cal aportar en el desenvolupament d'una activitat professional. Aquestes competències, a més, estan lligades a la persona, són específiques de cada organització i es poden mesurar. En el cas de les televisions locals amb un sistema d'organització

basat en la multivalència, podem distingir dos grups de competències bàsiques per al desenvolupament de l'activitat periodística amb garanties de qualitat lingüística: les competències lingüístiques, relacionades amb el coneixement i domini del(s) codi(s) lingüístic(s) i les qualitats i actituds personals.

Certament, les qualitats i actituds personals són necessàries per desenvolupar amb èxit qualsevol feina, no només la de periodista, però ara no entrarem en detall en com poden incidir, favorablement o desfavorablement, en la tasca professional. Sí que ens centrarem, però, en les competències relacionades amb la llengua que desenvolupa un periodista que exerceix la seva professió en un entorn de multivalència.

En aquest sentit, el videoperiodista multivalent desenvolupa un gran nombre de funcions i tasques al llarg del dia. Tot seguit, se'n detallen algunes:

- Recepció, cerca i assimilació de diferents fonts d'informació, orals i escrites: les fonts estan en llengües diferents (català, castellà, anglès, àrab i alemany, per exemple), en el cas del català, pot ser que la font no sigui necessàriament en la variant central.
- Les fonts d'informació tenen criteris diferents d'estil, que no necessàriament coincideixen amb els criteris d'estil del text que ha d'elaborar.
- El professional de la televisió ha de redactar diferents tipus de textos: escrits per ser dits, segons els gèneres periodístics. Amb els nous sistemes d'editors de notícies, el mateix periodista ha d'incloure les retolacions que pertocquen en cada cas, motiu pel qual també ha de conèixer criteris ortotipogràfics.
- El professional de la televisió ha de saber subtítular declaracions de polítics o personatges de la vida social, motiu pel qual ha de conèixer tècniques i criteris de traducció i subtítulat.
- El videoperiodista ha de saber interrelacionar text i imatge.
- Ha de saber escriure per a una audiència.

- Ha de conèixer i adaptar-se als criteris d'estil i ètics del mitjà, i ha de saber generar criteris nous de manera coherent.
- Per elaborar els textos ha de saber consultar diccionaris, saber què hi pot trobar i quin rang d'autoritat ha d'atorgar a cada font. També ha de saber on trobar informació sobre dubtes gramaticals o del codi lingüístic.
- Els textos a fer poden tenir llargades preestablertes, motiu pel qual ha de saber escurçar o bé allargar el textos en funció de les exigències de la unitat audiovisual que ha de crear, i sense perdre informació.
- El videoperiodista ha de posar la veu en off i per tant locutar el text escrit per ser dit, de manera que cal que conegui les indicacions per a l'estàndard oral de la seva variant dialectal i saber aplicar-les amb criteri en casos paral·lels.

Aquestes són algunes de les tasques relacionades amb la llengua que un periodista pot desenvolupar al llarg del dia. Per exercir aquestes funcions amb èxit, cal que domini un seguit de competències lingüístiques, que en general, es poden classificar en tres grups.⁸

Competència comunicativa. Aquesta competència agrupa les dimensions següents: lingüística: comprensió i ús correcte dels aspectes formals de la llengua, tant en la seva dimensió oral com escrita; sociolingüística: capacitat de produir un discurs adequat a la situació comunicativa; discursiva: relacionada amb els mecanismes organitzatius del discurs com el manteniment de la cohesió i coherència o l'ús dels marcadors anafòrics; estratègica: ús de les tècniques adequades per assegurar que el discurs es manté fluid; i sociocultural: coneixement dels aspectes culturals que es filtren a la llengua.

8 Aquestes són, de fet, les competències que, segons Celia Rico Pérez, cal que tingui un traductor professional. En aquest sentit, vegeu de l'autora «El perfil del traductor profesional. Desenvolupament de competències per a una ràpida incorporació a la indústria». A: *Actes del Primer Simposi sobre l'Ensenyament a distància i semipresencial de la Tradumàtica*. Traducció i Tecnologies de la Informació i la Comunicació. Bellaterra: 6 i 7 de juny de 2002. <http://www.fti.uab.es/tradumatica/papers/>.

Competència de procediment. Són les estratègies instrumentals que permeten que el periodista audiovisual dugui a terme la seva tasca i que es concreten en l'ús adequat dels materials de referència, com diccionaris, glossaris, informació d'agències i d'altres cadenes i emissores de ràdio i televisió, de la selecció de les estratègies de traducció i redacció que s'han d'aplicar en cada cas i per a cada tipus de text i de llenguatge audiovisual, entre d'altres.

Competència avaluadora. Està directament relacionada amb l'explotació i la gestió de la llengua per part del periodista, així com amb la seva capacitat lògica i d'autoanàlisi com a professional. Aquesta competència permet assolir una actitud creativa i al mateix temps crítica sobre el treball realitzat.

Conclusió

La història de la televisió local condiona l'adopció d'un sistema d'assessorament lingüístic basat en l'anàlisi de les competències. Els tres grups de competències que s'han detallat, les competències comunicativa, de procediment i avaluadora, són els mateixos que ha de saber desenvolupar un traductor o intèrpret. Aquesta coincidència fa pensar que ens trobem en un escenari laboral on l'aprenentatge d'una professió s'ha de vincular a l'aprenentatge de competències, i les competències lingüístiques poden ser comunes a diverses professions. L'aprenentatge de la professió de periodista audiovisual implica la identificació i l'entrenament d'un gran nombre de competències lingüístiques que fan del periodista un veritable gestor de textos.

La multivalència ha estat una característica de la televisió local des dels seus inicis. A banda dels periodistes de la televisió local i, per exemple, dels traductors i intèrprets, potser hi ha altres sectors on la multivalència en general i la multivalència lingüística en particular suposen veritables forces de treball. En el món audiovisual que s'esbossa, necessitem formar veritables gestors de textos, o mediadors

lingüístics, que siguin capaços d'exercir les competències comunicatives, de procediment i avaluadores. En aquest sentit, la formació en llengües de les nostres escoles i universitats hauria de donar suficient formació o eines per afrontar els reptes de futur: que no en sabem prou i, per tant, hem de saber gestionar la pròpia millora contínua per assolir els nivells de qualitat que calen en cada cas.

Bibliografia

- JARDÍ, Bruguers. *Proposta de llibre d'estil per a Gavà TV* (inèdit). 2002.
- RICO PÉREZ, Celia. (2002) «El perfil del traductor professional. Desenvolupament de competències per a una ràpida incorporació a la indústria». A: *Actes del Primer Simposi sobre l'Ensenyament a distància i semipresencial de la Tradumàtica. Traducció i Tecnologies de la Informació i la Comunicació*. Bellaterra: 6 i 7 de juny de 2002. <http://www.fti.uab.es/tradumatica/papers/>.
- Acord 118/2004, de 17 de novembre, del Ple del Consell de l'Audiovisual de Catalunya, pel qual s'aprova la instrucció general sobre la presència de la llengua i de la cultura catalanes i de l'aranès en els mitjans de comunicació audiovisuals.
- Llei 22/2005, de 29 de desembre, de la comunicació audiovisual a Catalunya.
- Insert TV*, núm. 16, 4t trimestre, 2005.
- Insert TV*, núm. 17, 1r trimestre, 2006.
- «La televisió local a Catalunya». A: *Quaderns del CAC*. Número extraordinari de setembre de 2002.
- Web de la UDAL: <http://www.xtvl.org>.

Mitjans, traducció i terminologia

F. Xavier Fargas Valero

Els mitjans de comunicació han esdevingut avui –en contrast amb el que passava anys enrere– els grans motors de divulgació dels coneixements tècnics i científics, i, per tant, s’han convertit en els instruments privilegiats de difusió de la terminologia –és a dir, de les expressions lingüístiques pròpies dels llenguatges especialitzats tècnics i científics. I no es tracta sols de pensar en les revistes especialitzades, o els suplementes científics d’alguns diaris, sinó que, de fet, en una recepta culinària, en una crònica esportiva o en una notícia sobre un atemptat terrorista, la terminologia hi és present sovint sense que ni el redactor ni el lector en siguin conscients. I això lliga especialment amb el tema que presideix aquest seminari: perquè aquesta terminologia passa tan desapercebuda com moltes de les traduccions quotidianes.

Com que un dels principals objectius del TERMCAT és la difusió de la terminologia catalana per facilitar-ne l’ús en tots els àmbits de

F. Xavier Fargas Valero. Llicenciat en filologia catalana i diplomad en magisteri per la Universitat de Barcelona. Actualment treballa al TERMCAT, Centre de Terminologia, on és el responsable de l’Àrea de Normalització Terminològica. Ha col·laborat com a assessor lingüístic en diverses editorials i en empreses de productes d’oci i educatius multimèdia. Imparteix cursos d’assessorament lingüístic, ortotipografia i terminologia per a diverses universitats.

la vida econòmica, social i cultural, la necessitat d'actuar en cooperació amb els mitjans de comunicació s'ha fet urgent i evident. Conscients d'aquesta necessitat, durant la tardor de l'any 2001 es va poder posar en marxa el projecte de l'Antena de Terminologia, en la qual s'ha convidat a participar tots els mitjans de comunicació que utilitzen el català.¹

Objectius de l'Antena de Terminologia

Des del TERMCAT, els objectius principals que ens proposàvem amb aquesta iniciativa eren els següents:

a) Fer més fàcil la identificació de necessitats concretes de normalització terminològica

En el cas català, les demandes de normalització terminològica sovint superen les possibilitats d'actuació immediata. La col·laboració dels mitjans de comunicació permet actuar prioritàriament en els casos en què hi ha una repercussió comunicativa general assegurada per la pressió de l'actualitat informativa.

b) Afavorir la difusió dels termes

Tota la tasca que es fa i el rigor científic amb què es treballa des del TERMCAT no té cap utilitat si no se n'assegura una adequada difusió. Per això són tan importants les publicacions de diccionaris, lèxics i altres materials impresos, i la difusió per mitjà d'Internet. Però en aquests casos es parteix de la iniciativa del consultant, que, per dir-ho d'alguna manera, ha de venir expressament a cercar la proposta. En canvi, si li arriba per mitjà del seu diari, o de la televisió, es pot dir que la proposta terminològica ha sortit a buscar-lo.

¹ Per a més informació sobre el projecte de l'Antena de Terminologia, podeu consultar també Colomer, Rosa; Fargas, Xavier. «L'Antena de Terminologia: un instrument de cooperació amb els mitjans de comunicació». *Llengua i Ús*, núm. 25, 2002, ps. 39-43.

c) Contrastar les possibilitats reals d'èxit dels neologismes que s'han d'aprovar

Podríem dir que el treball terminològic del TERMCAT és, d'acord amb el plantejament que en fem, una proposta a la societat fruit del consens entre especialistes i lingüistes. I un dels aspectes clau pel que fa a la legitimació de l'activitat de normalització terminològica i a la implicació social en la introducció d'alternatives catalanes neològiques és que els mitjans de comunicació es vegin realment capaços de fer-les servir, tenint en compte que la seva prioritat és la capacitat de comunicació ràpida i eficaç a un públic molt divers.

Pel que fa als mitjans de comunicació, la proposta que se'ls va fer els oferia aquests avantatges:

a) Veure tractats amb la màxima immediatesa possible els dubtes terminològics

L'Antena de Terminologia no és un servei de consultes, perquè el servei que ja s'ofereix des del TERMCAT continua donant solució a la majoria dels dubtes; els casos que es tracten a l'Antena són els que se sospita que experimentaran una especial difusió i en què es vol aconseguir un consens per la repercussió que tindrà la proposta neològica, i, en general, aquells termes que els mitjans de comunicació consideren que cal valorar detalladament. Tot i que els professionals dels mitjans de comunicació ja saben que l'actualitat informativa va més de pressa que la capacitat de resposta dels organismes encarregats de la fixació lingüística, és important que es faci un esforç per actuar amb rapidesa, perquè un cop s'ha difós una notícia amb una forma terminològica determinada, resulta molt difícil fer marxa enrere, perquè des del punt de vista informatiu allò ja té un nom: el que se li ha donat per primera vegada. Si un diari publica un dia que s'organitza un campionat de *horse-ball*, serà molt difícil que l'endemà en pugui donar els resultats referint-se a un campionat de *bàsquet a*

cavall –la forma normalitzada corresponent–, perquè això podria desorientar el lector. Per això interessa que ja d'entrada es pugui emprar la forma pertinent.

b) Tenir la seguretat que es difon la forma més adequada des del punt de vista tècnic o científic

Des d'una perspectiva tècnica, el marc de col·laboració de l'Antena de Terminologia permet als mitjans de comunicació estar més segurs que les formes neològiques que fan servir són les més adequades, perquè no són fruit de la improvisació o d'una opinió personal, sinó que tenen la legitimitat d'un treball fet en equip i el suport de la metodologia de treball del TERMCAT. Els mitjans de comunicació catalans han estat especialment receptius a la iniciativa, en una mostra del rigor amb què els professionals de la llengua que hi treballen encaren la seva responsabilitat.

c) Compartir informació immediata sobre les formes aprovades i els criteris aplicats

Els mitjans de comunicació que componen l'Antena reben amb la màxima rapidesa la informació sobre els acords adoptats pel Consell Supervisor del TERMCAT i poden tenir accés als criteris que s'han tingut en compte a l'hora d'aprovar una determinada forma.

d) Participar en el procés de normalització dels neologismes catalans

Reprenent la idea apuntada més amunt, l'Antena de Terminologia permet als professionals de la llengua que treballen als mitjans de comunicació expressar directament a l'organisme encarregat el parer sobre les propostes neològiques, i fer arribar les observacions que els semblen oportunes. L'Antena ofereix la possibilitat d'intervenir quan els casos són encara en període de discussió, de manera que més d'una vegada les observacions dels mitjans han permès perfilar millor la solució adoptada pel Consell Supervisor del

TERMCAT. Es pot destacar en aquest punt la col·laboració que es va donar entre els membres de l'Antena per perfilar la solució més adequada en el cas del *burca*, el vel amb què les dones de l'Afganistan havien de cobrir-se durant el règim dels talibans; en aquest cas hi havia discrepàncies sobre la grafia amb *k* o amb *c*, i entre la consideració com un mot de gènere masculí o de gènere femení. Els mitjans de comunicació van participar en la discussió sobre l'alternativa més adequada i van afegir-se a la cerca d'especialistes en l'adaptació d'arabismes al català que poguessin confirmar-la. També han col·laborat aportant com a especialistes de l'àmbit esportiu periodistes especialitzats en el golf o el futbol americà, en els quals el TERMCAT està treballant en el marc d'un ambiciós projecte de diccionari dels esports.

e) Aplicar les mateixes solucions que la resta de mitjans catalans

Un dels aspectes que els mitjans de comunicació han valorat més positivament és el fet que l'Antena de Terminologia els ofereix la possibilitat de compartir les mateixes solucions per als casos més dubtosos. Cal pensar que els professionals lingüístics dels mitjans suporten una pressió molt considerable: hi ha les presses de l'actualitat informativa, però també hi ha la pressió d'uns professionals del periodisme no sempre prou conscients del seu paper de transmissors de models i solucions lingüístiques, i d'uns lectors que exigeixen la màxima qualitat. Per això, les persones que participen en aquest projecte han destacat sovint que el fet de saber que la resta de mitjans estan d'acord a aplicar una determinada solució terminològica els dóna confiança i tranquil·litat, especialment en els casos en què, pel motiu que sigui, cal esmenar un ús que ja s'ha difós. Per convèncer el periodista de la necessitat de canviar una forma per una altra, el professional lingüístic dels mitjans de comunicació necessita tenir accés a la informació sobre els criteris aplicats i, sobretot, poder fer valer el consens entre els diversos mitjans, que li permet fer notar que la forma «nova» és la forma que també utilitza la resta. Un

exemple és el de *xaria*, el nom amb què es designa la llei canònica islàmica, i que es va posar d'actualitat amb motiu de les condemnes a algunes dones a morir lapidades: en alguns mitjans es va difondre durant un cert temps la forma *sharia*, que respon a una transcripció anglicitzant; en altres mitjans es va utilitzar la forma tradicional *xara*, recollida per algunes fonts lexicogràfiques; finalment, després de contrastar la informació amb experts en transcripció de l'àrab, es va arribar a la conclusió que la forma *xaria* era la més adequada als criteris de transcripció actuals, i que resultava per tant la més pertinent (al costat, és clar, de la forma tradicional *xara*).

Participants

En un principi, l'oferta d'integrar-se a l'Antena de Terminologia es va fer als principals mitjans de comunicació de l'àmbit d'ús de la llengua catalana (Catalunya, País Valencià, Andorra i les Illes Balears), i la resposta es pot qualificar de molt positiva. De fet, però, la nòmina d'integrants ha anat augmentant força a mesura que la iniciativa s'ha anat fent més coneguda. En el quadre adjunt es poden veure quins mitjans i organismes en formen part actualment.

Mitjans de comunicació:

2 agències de notícies

10 diaris

11 ràdios

6 televisions [més una xarxa de 60 TV locals]:

Agència Catalana de Notícies

Agència EFE Catalunya

Avui

COMRàdio

Corporació Catalana de Ràdio i Televisió:

Catalunya Ràdio

Televisió de Catalunya

Diari de Balears
Diari de Barcelona
Diari de Sant Cugat
El 3 de Vuit
El 9 Nou
El Periódico de Catalunya
El Punt
Grup Estrader Nadal
Grup Flaix:
 Flaix FM
 Flaix TV
 Ràdio Flaixbac
Ona Catalana:
 Ona Catalana
 Ona Música
Periodisme Audiovisual de Catalunya:
 City TV
 RAC 105 FM
 RAC1
Premsa Andorrana
Ràdio i Televisió d'Andorra
Tele 5
Vilaweb
Xarxa Audiovisual Local

Altres entitats:

Secretaria de Política Lingüística (Generalitat de Catalunya)
Grup Llengua i Mèdia (Universitat Autònoma de Barcelona)
Observatori de Neologia (IULA, Universitat Pompeu Fabra)
Associació Catalana de Comunicació Científica

Coordinació:

TERMCAT, Centre de Terminologia

Diversos professionals i entitats relacionats de manera més o menys directa amb el camp dels mitjans de comunicació s'han mostrat també interessats a seguir l'activitat de l'Antena de Terminologia. Per donar resposta a aquestes demandes sense desvirtuar l'esperit original del projecte, s'ha obert un apartat al web del TERMCAT (www.termcat.cat) en què es fa una breu descripció dels objectius i en què es difonen alguns dels casos que s'hi han tractat i en què s'ha arribat a una conclusió generalment acceptada. Aquest apartat s'actualitza periòdicament.

Funcionament

L'Antena de Terminologia aprofita el correu electrònic per distribuir la informació. Des del TERMCAT es reben els missatges i es difonen entre els membres de la xarxa. S'ha procurat limitar la participació a un interlocutor per mitjà, amb la idea que, si el col·lectiu es fa massa nombrós, es podria perdre la necessària agilitat en els intercanvis de parers.

Els missatges que es difonen solen ser de dos tipus: missatges del TERMCAT amb informació sobre nous termes aprovats o altres aspectes d'interès, o bé missatges enviats des dels mitjans o des del mateix TERMCAT en què es plantegen dubtes i arguments sobre les formes neològiques que sorgeixen en l'activitat dels mitjans o en els processos de normalització en curs.

Durant els quatre anys de funcionament del projecte s'hi han creuat una mitjana de 150 missatges anuals, per mitjà dels quals s'ha discutit una mitjana de 26 termes cada any, a banda dels termes inclosos en els missatges informatius del TERMCAT.

Alguns dels casos tractats

Els casos que s'hi han tractat responen majoritàriament a dos perfils: o bé es tracta de termes que l'actualitat informativa fa

destacar, o bé es tracta de casos no tan lligats a l'actualitat però que tenen un ús més o menys continuat i que per algun motiu provoquen dubtes o incomoditats en els professionals dels mitjans.

Entre els casos més lligats a l'actualitat informativa es poden citar exemples com el ja esmentat *burca* (relacionat amb la guerra a l'Afganistan), *periodista integrat* (relacionat amb la guerra a l'Iraq, en anglès *embedded journalist*), *SARS* o *pneumònia per coronavirus* (relacionat amb l'epidèmia declarada en una província xinesa i que es va estendre molt ràpidament a altres països), o *mobbing* (l'*assetjament psicològic*) o *bullying* (la seva versió en l'àmbit escolar, que s'han posat d'actualitat a Catalunya arran d'algunes notícies relacionades amb aquests conceptes).

Entre els casos relacionats amb usos més o menys dubtosos, hi hauria els casos de *repunt* i *repuntar* (termes molt usuals en les informacions relacionades amb indicadors econòmics com la borsa, i que sembla que responen a un calc del castellà), *empowerment* (en català, *apoderament*, que designa el procés d'adquirir poder, aplicat especialment als col·lectius de dones o en certs usos de gestió empresarial), la *violència de gènere* (d'una certa actualitat per algunes notícies i per l'aprovació a càrrec del govern espanyol d'una llei que pretén reduir-ne els efectes, i que presenta un ús del mot *gènere* d'influència anglesa que ha estat fins i tot motiu d'un informe de la Real Acadèmia Espanyola), etc.

Un dels àmbits que més interès desperta és el de la terminologia d'àmbits com la gastronomia o la indumentària de països del nord d'Àfrica o d'Àsia que, a causa dels corrents migratoris cada vegada més importants, estan esdevenint d'ús molt general a Catalunya (casos com *falàfel* o *xauarma*, de la cultura àrab, o *shoyu* i *sushi*, de la japonesa). Es tracta de formes que, fins fa uns anys, hauríem considerat d'interès exclusiu d'especialistes, i que en canvi actualment podem trobar escrits en pissarres i menús de tota mena de restaurants.

Traducció i terminologia: el tractament dels manlleus²

El repàs d'aquests exemples ens acosta al nucli de la meva participació en aquest Seminari, perquè en els minuts que em queden intentaré esbossar algunes línies d'interès per a qualsevol professional de la traducció, encara que no treballi per als mitjans de comunicació. Ben segur que, en el moment que hem començat a veure exemples concrets, els professionals de la traducció en actiu heu començat a pensar si això ho havíeu tractat de la mateixa manera en aquella ocasió o en aquella altra.

Un altre exemple que he triat, però n'hi ha molts més, ens trasllada un parell d'anys enrere. Durant els dies que es desenvolupava el Fòrum 2004, en un ampli espai central, van instal·lar el que els organitzadors van voler batejar com a *haima*. I aquest mot es va convertir en un entrebanc considerable per als responsables lingüístics dels mitjans de comunicació, perquè, com sabeu millor que jo, la transcripció de mots àrabs a llengües amb alfabet llatí no és senzilla, de manera que en els diaris catalans es podia trobar tan aviat la grafia *khaima* com *haima*.

De fet, i també ho sabeu molt bé, manllevar formes a altres idiomes és un dels recursos habituals d'ampliació del cabal lèxic de totes les llengües. I, en contrast amb la resta de recursos de formació de mots com la derivació, la composició, etcètera, el manlleu és l'únic recurs que permet ampliar efectivament el cabal de radicals a partir dels quals es poden aplicar els altres sistemes de formació de mots.

La generalització dels intercanvis culturals, l'escurçament de les distàncies i tot el conjunt de fenòmens que es poden relacionar amb el concepte d'allò que s'ha anomenat *globalització* (un altre exemple de forma manllevada) estan comportant uns canvis molt significatius

² En aquesta part de la ponència em baso també en el que ja vaig exposar en la comunicació presentada al *Diàleg sobre Diversitat Lingüística, Sostenibilitat i Pau*, organitzat per l'Institut Lingüapax, que es va dur a terme al mes de maig del 2004 en el marc del Fòrum 2004.

en aquest terreny. En el marc d'un seminari dedicat a la traducció quotidiana, considero que pot ser especialment pertinent i interessant reflexionar sobre els elements que caracteritzen el fenomen dels préstecs interlingüístics.

El fenomen del manlleu³

Es podria considerar que el préstec interlingüístic és una conseqüència més de l'intercanvi cultural, i que això és una riquesa que cal potenciar amb tots els instruments possibles. Sense cap voluntat de contradir aquesta idea, em sembla que hi ha un conjunt d'aspectes lingüístics i sociolingüístics que no es poden deixar de tenir en compte, i que si no s'aborden amb una certa sistematicitat i coherència poden esdevenir precisament un entrebanc per a la incorporació sense problemes d'aquestes formes manllevades en el corpus d'una llengua.

Tornant a l'exemple, els responsables del Fòrum van decidir, en un moment donat, que cap dels mots catalans tradicionals que fan referència a conceptes similars al que s'expressa amb el mot *haima* no els resultava adequat a les seves necessitats expressives. Probablement amb raó (o potser no: en qüestions de sensacions i de percepcions és molt difícil posar-se d'acord), van considerar que ni *envelat*, ni *tenda*, ni *tendal*, ni *vela*, ni *parada*, ni cap altra forma tradicional catalana no transmetia la mateixa càrrega conceptual que hi ha (o que van atorgar) al mot *haima*, en tant que lloc de repòs, d'acollida, de trobada, d'intercanvi, enmig del desert, i, és clar, pròpia d'una altra cultura, amb la consegüent càrrega d'acostament intercultural. Si bé la tria de la forma manllevada pot ser més o menys discutible, perquè obeeix a una qüestió difícilment objectivable com és la càrrega semàntica atribuïda o atribuïble a un mot, el que és indiscutible

3 Per a més detalls sobre el fenomen del manlleu en relació amb la terminologia, també podeu consultar FARGAS, F. Xavier; MONTES, Dolors: «Nous manlleus, noves perspectives: conseqüències pràctiques per a l'assessorament (I i II)». *Llengua i Ús*. (2005), núms. 32 i 33.

és que les vacil·lacions en la grafia que els lectors de textos catalans van poder observar durant aquells dies no van afavorir, de manera totalment objectiva, la implantació efectiva d'aquesta forma en el corpus, si és que calia.

Comentaré sis aspectes que em sembla que responen als canvis que s'estan produint en el terreny del tractament dels manlleus aquests últims anys, però sóc conscient que encara se'n podrien analitzar força més. Com veureu, plantejaré més interrogants que no pas respostes, perquè em sembla que els seminaris com aquest d'avui han de servir precisament per a compartir aquesta mena de plantejaments.

1. *El món s'ha fet petit*

Un primer element que cal tenir en compte de manera indefugible és l'augment de necessitats denominatives de conceptes molt allunyats del context cultural de la llengua d'arribada. Es pot pensar, per no deixar el cas dels mitjans de comunicació, en les múltiples vegades que aquests mitjans (i els traductors que hi treballen) han de donar nom a espècies animals o botàniques que apareixen en documentals filmats en zones ben allunyades, unes espècies que, evidentment, no tenen cap denominació tradicional en català. I l'actualitat informativa posa en circulació contínuament designacions alienes però indispensables en un determinat moment com les que hem vist abans (*burca*, *chapapote*, etc.).

Aquest augment de les necessitats denominatives posa en qüestió la vigència del concepte que tradicionalment s'anomenava *xenisme* (que segons el diccionari és el 'mot estranger que designa una realitat d'una altra cultura i que és difícil de traduir'). Tant si és difícil de traduir com si no, el periodista –i el traductor– necessiten referir-se a aquell concepte. A més, i com vèiem també en el cas de *haima*, el manlleu porta associades unes connotacions de novetat i de precisió que el fan molt atractiu per al professional dels mitjans de comunicació, que molt freqüentment prefereix fer ús d'una forma manlleuada encara que en la llengua pròpia ja disposi d'un element lèxic

prou adequat. N'hi ha nombrosos exemples: és el cas, actualment, de la forma d'origen anglès *mobbing*, que s'imposa en els mitjans de comunicació malgrat que hi ha alternatives descriptives que resultarien potser més entenedores per al públic (com ara *assetjament psicològic* o *assetjament immobiliari*, segons el context).

Els mitjans de comunicació, doncs, han fet petit el món, i ens parlen sense solució de continuïtat de notícies d'àmbit local i de notícies esdevingudes literalment a l'altra banda del món. El professional responsable s'ha de plantejar, en aquests casos, què ha de fer amb els conceptes propis d'aquestes zones tan allunyades: ¿intenta traduir-los per expressions semànticament equivalents en la llengua d'arribada, o es val de la forma original?; ¿hauria estat possible, durant el conflicte a l'Afganistan, fer referència al *burca* utilitzant només el terme traduït al català, és a dir, *vel*?

2. *El manlleu ja no pertany només a l'especialista*

Un segon aspecte que val la pena analitzar en relació amb el fenomen de la incorporació de manlleus –molt lligat a l'anterior– és l'augment del col·lectiu d'usuaris de les formes manllevades. Fins fa relativament pocs anys, per exemple, es podia considerar que termes com *stupa* o *dàgoba* eren d'interès exclusiu, a Catalunya, dels relativament escassos especialistes en arqueologia, en antropologia, en ciències de la religió o les altres especialitats en què podia ser pertinent estudiar aquesta mena de monument característic del budisme. Avui, tanmateix, un nombre força gran de catalans es poden plantejar fer un viatge, turístic o de negocis, per les zones asiàtiques on són freqüents aquestes construccions, i les visitaran i fotografaran i, en tornant a casa, ensenyaran les fotos als amics i els explicaran que allò que es veu a la imatge es diu *dàgoba* o *stupa*. I, quan no sigui a partir de l'experiència directa, la incorporació es farà a través de la televisió o del cinema.

Tradicionalment el manlleu s'introduïa per la via de l'especialista, i a poc a poc, al llarg de molts anys, anava penetrant i s'anava con-

solidant com un element més del corpus. En aquest camí, sovint la forma lingüística experimentava determinats canvis que ajudaven a la introducció de l'element dins del sistema. Avui, però, la introducció del manlleu no sempre segueix aquesta via, com vèiem en l'exemple de *stupa*, sinó que, sovint, és una introducció massiva i d'un dia per l'altre. Ahir gairebé ningú sabia què era la *SARS*, i l'endemà, arran de l'actualitat informativa, tothom (no només els metges especialistes, sinó tothom que pot llegir un diari o veure la televisió) rep la informació sobre el nou concepte i en pot parlar amb els amics, veïns i coneguts.

Aquest canvi en la via d'introducció dels manlleus també té conseqüències molt rellevants. Un cas especialment interessant es dona, un cop més, en els termes propis de cultures expressades amb llengües amb alfabet diferents del de la llengua d'arribada. Com és prou sabut, davant d'aquests casos les obres especialitzades i les enciclopèdies solen recórrer al sistema de la transliteració. Les transliteracions, impecables des del punt de vista de l'especialista, poden suggerir, per a la majoria de parlants, una pronúncia ben allunyada de l'original. Això es pot evitar recorrent al sistema de la transcripció, però també el recurs a la transcripció presenta alguns inconvenients: d'entrada, presenta l'inconvenient que les transcripcions en diverses llengües no coincideixen; i això contribueix a difondre formes transcrites basades en la fonètica anglesa, o bé que resulten més allunyades de la pronúncia original (com en la forma de la capital xinesa, grafiada tradicionalment com a *Pequín* però transcrita, actualment, com a *Beijin*).

De vegades, algunes propostes de transliteració o de transcripció no s'adeqüen prou a la necessitat d'ús en contextos no especialitzats, perquè inclouen formes gràfiques amb signes diacrítics o que no permeten deduir fàcilment la pronúncia del mot. Per exemple, els restaurants japonesos o àrabs instal·lats a Catalunya han de poder escriure els plats que ofereixen de manera que els seus clients puguin interpretar fàcilment aquesta informació, sense elements gràfics

que resulten incomprendibles per a la majoria dels lectors. Si no reaccionem amb una certa rapidesa, ens trobarem que s'imposen transcripcions basades en l'anglès o el castellà, com ja es pot observar en els casos dels arabismes *falàfel* o *xauarma*, que es veuen molt més sovint grafats segons la transcripció anglesa *falafel* (que està portant a la generalització d'una pronúncia aguda del mot) i *shawarma* (amb la presència de grafies alienes al sistema tradicional català com la *sh* i la *w*).

3. Els problemes de saber-ne més

Un altre element relacionat amb els manlleus que em sembla que ha de merèixer més atenció té a veure amb la generalització del coneixement de més d'una llengua. És una realitat inqüestionable que en societats com la catalana cada vegada és més freqüent que els parlants coneguin més d'una llengua (de fet, en el cas català, és habitual que se'n coneguin almenys tres). I aquest fet, que ningú no dubta de considerar positiu, també té una conseqüència en la manera d'assimilar les formes manllevades. La tendència històrica era adaptar fònicament i gràficament els manlleus, i en aquest comportament hi influïa de manera evident la ignorància general de la llengua d'origen. Avui, però, en l'àmbit europeu, per exemple, la gran majoria de la població, encara que no parli gaire bé l'anglès, sap amb força precisió com es pronuncien formes angleses com *piercing*, *parking*, *hooligan* o *mouse*. Si, per manca d'alternatives catalanes tradicionals o per algun altre motiu aquestes formes s'han d'incorporar al corpus, ens haurem de plantejar fins a quin punt són necessàries adaptacions gràfiques com *pírcing*, *pàrquing*, **húl·ligan* o **maus*. Des del 1932, per exemple, consta al diccionari normatiu català una forma d'origen anglès com *handicap*: quan un alumne pronuncï aquest mot amb fonètica anglesa, ¿com hi ha de reaccionar el professor de llengua catalana?; ¿és lògic demanar a aquest mateix alumne que conegui la fonètica anglesa però que escrigui *l'handicap* i pronuncï la hac muda i la paraula aguda en un text català?

Un altre aspecte afectat és la morfologia: quan el parlant introdueix un manlleu al sistema lingüístic que utilitza tendeix a aplicar-hi les regles morfològiques habituals en aquest sistema; així, un catalano-parlant farà el plural de *espagueti* afegint-hi una *essa*, *espaguetis*, prescindint del fet que la forma original italiana ja sigui un plural. I això es produeix amb més regularitat en els casos de manlleus de llengües més allunyades, de les quals el parlant no coneix els sistemes de formació dels plurals, de les formes femenines, etc. Ara bé, a mesura que es generalitza el coneixement d'un altre idioma, es tendeix a fer servir la forma del plural original; per exemple, entre els experts de determinades especialitats científiques hi ha molta tendència a utilitzar les formes de plural llatines.

En qualsevol cas, sembla que aquesta mena de vacil·lacions són fins a cert punt inevitables, perquè obeeixen a un procés que demana el seu temps. Però són aspectes que les persones que tradueixen (i que, per tant, fixen l'estàndard quotidianament) s'han de plantejar necessàriament per mirar d'assegurar que en tots els casos en què sigui possible s'apliqui una certa regularitat que ajudi el parlant i que contribueixi a la incorporació adequada dels mots propis d'altres llengües.

4. Els mots es diuen i se senten, no solament s'escriuen

La pronunciabletat, el fet que una forma lingüística sigui més fàcilment pronunciable que una altra, ha esdevingut un factor clau per afavorir la implantació d'una determinada forma en el corpus, i aquest és un quart element que cal tenir molt en compte. Per exemple, i recuperant un cas que hem anotat abans, els mitjans de comunicació catalans en general han donat prioritat a la sigla anglesa *SARS* per davant de la forma equivalent catalana *SRAG*, per referir-se a la *síndrome respiratòria aguda greu*. De fet, la pronunciabletat sempre ha estat important en els processos d'incorporació de mots, però avui, els mitjans de comunicació audiovisuals han fet guanyar un gran pes a la transmissió oral de la informació. I la generalització de l'ús dels

manlleus en aquests contextos de comunicació oral (ràdio, televisió, etc.) comporta també la generalització del dubte sobre la millor manera de pronunciar-los: ¿cal aproximar-se a les pronúncies originals o cal afavorir les adaptacions?; i si optem per les adaptacions, ¿les hem de fer a partir de la grafia o de la pronúncia original? Si en les informacions culturals d'un informatiu s'anuncia que un escriptor català ha publicat un poemari de *haikus* (un tipus d'estrofació japonesa), ¿què hem de proposar al locutor?: ¿que pronuncïi *haiku* aspirant la hac, com sembla que és la pronúncia original, o que pronuncïi *haiku* fent la hac muda com és habitual en català, o fins i tot que pronuncïi *haikú*, que és la pronúncia d'influència francesa que es va popularitzar a principis del segle vint? I encara es pot notar que en aquest cas també queda afectada la possible apostrofació o no de la forma (*el haiku* o *l'haiku*), i hi apareix el possible problema de l'adopció de pronúncies interferides, que en el cas català, amb la interferència constant especialment del castellà i de l'anglès, també s'ha de tenir molt en compte.

El respecte a la llengua original mouria a una solució, i el respecte a la llengua en què s'està produint el missatge mou a la solució oposada. És un aspecte, per tant, que difícilment admet una solució aplicable a tots els casos: caldrà posar sobre la taula altres arguments, com ara la generalització o l'especialització de la forma, la dificultat de la pronúncia original, el tractament que han fet d'aquella forma altres llengües, el context en què es produeix la comunicació, etcètera.

5. La tipografia també pren la paraula

Un cinquè aspecte que apareix relacionat amb la incorporació de formes manllevades és el del tractament tipogràfic que han de rebre aquestes formes. Recursos com la cursiva o les cometes han deixat de ser patrimoni dels especialistes en edició de textos, i són avui a l'abast de tothom. L'accés a formes molt més generalitzades d'autoedició de textos planteja el fet que augmenta enormement el nombre

de persones amb capacitat per determinar quina forma gràfica atorguen als manlleus que poden aparèixer en un text.

Com és prou sabut, hi ha una convenció relativament ben establerta segons la qual la cursiva és el recurs més adequat per marcar una forma manllevada a una altra llengua dins del discurs escrit. Però, ¿què cal escriure en cursiva? ¿Tots els manlleus, o només els manlleus no adaptats a l'ortografia de la llengua d'arribada? Si arribem a la conclusió que marcarem amb cursiva els manlleus no adaptats, estarem proposant que formes tan generals com *croissant* o *whisky* també s'escriguin en cursiva. ¿Caldrà, doncs, que proposem als responsables de tots els bars i restaurants catalans que s'autoediten els menús i les cartes dels seus establiments que facin també aquest marcatge? ¿Marcarem amb cursiva *croissant* (una forma que ja es pot considerar tradicional) però no *xauarma* (que es pot considerar un terme nouvingut)?

Em sembla que el marcatge que fins avui és general en alguns diccionaris catalans, que donen en cursiva o amb un asterisc les formes no adaptades a l'ortografia catalana, no acaba de ser una informació suficient, perquè podria suggerir a la persona que consulta l'obra que aquesta forma *s'ha d'escriure en cursiva*, necessàriament, i com hem vist, aquesta indicació pot ser com a mínim exagerada en determinats contextos.

En aquest sentit, sembla més pertinent que els diccionaris recullin les grafies adaptades o no dels manlleus i, en tot cas, marquin d'alguna manera la llengua d'origen del mot, si més no en els casos en què la pronúncia que se'n sol fer, o que en fan els especialistes, no coincideix amb la que faria un parlant de la llengua que no conegui el mot. Per exemple, un catalanoparlant que en un diccionari observi que l'entrada *in silico* té la marca de llatinisme pot deduir que la lectura que cal fer del terme és [in síliko], amb accent sobre la primer síl·laba, i no pas sobre la penúltima, com caldria fer amb un terme patrimonial que tingués aquesta grafia. Aquest marcatge té, amb tota la intenció, un cert marge d'ambigüitat, perquè no explicita exacta-

ment la pronúncia que es proposa, de manera que si, amb el temps, un terme es va incorporant al cabal lèxic general i la pronúncia que es generalitza no és exactament la de la llengua d'origen, es podrà considerar que el terme ha seguit el procediment normal d'adaptació.

En qualsevol cas, el marcatge tipogràfic dels manlleus ha deixat de ser un aspecte que hagi de preocupar només els lexicògrafs, i avui és un punt d'interès per a l'amplíssim col·lectiu de persones que poden generar textos i, per tant, potser no seria desenraonat que aquest aspecte s'incorporés, d'alguna manera, als currículums formatius més o menys generals.

6. *Quan el manlleu es camufla*

Finalment, l'últim aspecte al qual voldria fer referència és la dificultat d'identificar alguns tipus de manlleu. Es tracta dels casos en què el mot manllevat té una forma que queda «camuflada» com una forma més de la llengua d'arribada. Per exemple, estan en aquest grup tot un conjunt de manlleus de l'anglès que aquesta llengua ha incorporat a partir del llatí, com ara la forma *mèdia* per fer referència als mitjans de comunicació, que per a un parlant no especialitzat pot passar perfectament per una forma patrimonial catalana. Com que aquest aspecte no està estrictament lligat als fenòmens derivats de la globalització, i com a traductors ja el coneixeu molt bé, no m'hi aturo amb detall, però em sembla important consignar-lo, i deixar anotat encara un altre aspecte no menys rellevant: el cas en què el manlleu no és una forma lèxica concreta, sinó un recurs morfològic. Per exemple, en català (i en castellà), la terminació *-ing* de l'anglès està adquirint un ús generalitzat en determinats registres populars, amb un cert valor verbalitzador, i així es poden documentar formes com *pònting*, *mètring*, *pànxing*, etc. Més enllà del cas concret, em sembla important estar al cas d'aquesta mena de fenòmens morfològics o sintàctics, que afecten també per exemple certes alteracions en l'ordre dels formants i altres canvis, per què es tracta de casos que

s'incorporen al sistema lingüístic i resulten indefiniblement aplicables a molts altres casos. Per exemple, s'ha fet popular un cert eslògan («Un altre món és possible») que gens casualment reproduïx exactament l'ordre de la frase en anglès o potser en francès, i és segur que l'ordre normal en català no hauria estat aquest.

Moltes preguntes i poques respostes

El procés de trobada intercultural no sembla que hagi de disminuir, sinó ben al contrari. A més, és un fet que la societat catalana, com la majoria de les altres societats occidentals, és més importadora que no pas exportadora de novetats industrials, comercials, culturals i conceptuals. En conseqüència, la incorporació de novetats denominatives continuarà i, probablement, augmentarà. Per tant em sembla que l'estudi dels fenòmens relacionats amb el manlleu és una prioritat per a traductors i per a qualsevol professional de la llengua.

No crec que hi hagi respostes per a totes les preguntes que he anat plantejant. Però em sembla important que el treball que es faci busqui més la fixació de criteris, de línies generals, que no pas la solució concreta per a cada cas. En aquest sentit, destaco dues obres recents: el criteri elaborat pel Consell Supervisor del TERMCAT titulat *Manlleus i calcs lingüístics en terminologia*,⁴ i l'obra *Normalització terminològica en català: criteris i termes 1986-2004*,⁵ que són dos intents de donar arguments i línies d'actuació.

Com a criteris generals, es pot destacar que, almenys pel que fa a la terminologia tècnica i científica, els criteris pretenen donar prioritat als recursos propis de la llengua, perquè aquesta és la millor manera d'assegurar-ne la vitalitat.

4 TERMCAT, Centre de Terminologia: *Manlleus i calcs lingüístics en terminologia*. Barcelona, Vic: Eumo, TERMCAT, 2005.

5 TERMCAT, Centre de Terminologia: *La normalització terminològica en català: criteris i termes 1986-2004*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, TERMCAT, 2006.

Perspectives per a l'Antena de Terminologia

A més, resulta també imprescindible assegurar els canals de col·laboració amb els mitjans de comunicació per identificar amb rapidesa les noves necessitats i perquè els mitjans són els grans focus de difusió i de vulgarització del coneixement. Aquest ha estat el motiu que ha portat a la creació del projecte de l'Antena de Terminologia. Des dels mitjans de comunicació, es valora especialment l'interès que té disposar d'un fòrum d'intercanvi i de coordinació entre els professionals dels mitjans i, alhora, d'intercanvi amb l'organisme encarregat de la fixació dels neologismes especialitzats. També s'han posat de manifest certes mancances que des del Centre de Terminologia és difícil de resoldre. Per exemple, en el cas català es constata la dificultat de trobar solucions ràpides a transcripcions de noms de lloc o de persona que es grafien amb alfabetos no llatins.

Des del TERMCAT, valorem especialment que la cooperació amb els mitjans de comunicació catalans permet difondre la neologia terminològica adequada des dels punts de vista lingüístic, tècnic i social. A més, també resulta molt interessant la possibilitat que l'Antena de Terminologia ens ofereix de reduir el temps que transcorre entre el plantejament, la discussió, la resolució i, si cal, el replantejament dels casos terminològics de més actualitat. I més enllà del que és estrictament l'activitat terminològica, aquest projecte s'ha mostrat com un bon model de relació amb uns dels agents que tenen més pes en la difusió de models lingüístics.

Les traduccions de l'Agència Catalana de Notícies

Sònia Luque

Algunes vegades l'origen d'una notícia escoltada a la ràdio, llegida en un diari o vista per la televisió és una agència de notícies. Aquestes agències són una fàbrica de documents sonors, visuals i escrits que aprofiten els mitjans per elaborar els informatius, butlletins o diaris. L'Agència Catalana de Notícies (ACN) és això: una «fàbrica de notícies» en clau catalana que ara per ara produeix més de tres-centes notícies diàries. No només cobreix els fets que passen a Catalunya, sinó tot allò que passa arreu del món i que afecta Catalunya.

La llengua que utilitza és sempre el català, encara que de vegades l'origen n'és una traducció. Les llengües d'origen són diverses: el castellà (principalment), el francès, l'anglès, l'alemany, l'èuscar (que té com a llengua pivot el castellà) i el xinès (que té com a llengua pivot l'anglès). Aquest és el panorama de traduccions que hi ha quan la

Sònia Luque. Llicenciada en Filologia Catalana per la Universitat de Girona, postgraduada en Psicopedagogia per la Universitat de Girona i en Qualitat i Correcció Lingüística per la Universitat Autònoma de Barcelona. És lingüista de l'Agència Catalana de Notícies i actualment elabora el Llibre d'Estil d'aquesta Agència. Ha estat professora de llengua i literatura catalanes.

llengua d'arribada és el català. Actualment un traductor automàtic que fa anàlisi gramatical tradueix el portal i el web d'abonats al castellà.

Els sistemes de traducció són diversos: traductors automàtics (TA) (amb anàlisi gramatical i sense) i el periodista (des d'una font escrita o oral).

Traduccions del castellà al català

Les traduccions del castellà al català són directes. Les fa un traductor automàtic que no fa anàlisi, sinó que tradueix mot a mot, o el periodista. Els documents que es tradueixen amb TA són notes de premsa d'empreses, que tenen un llenguatge planer. Aquestes traduccions es revisen posteriorment perquè el programa és imperfecte i podem trobar traduccions com «una desocupada del mercat» per «*una parada del mercado*», o «una magrana de la Guerra Civil» per «*una granada de la Guerra Civil*». El redactor revisa tots els textos que passa pel TA per esmenar aquestes errades semàntiques.

Les sentències i prèvies que proporciona (sempre en castellà) la Fiscalia també es tradueixen, però en aquest cas el redactor n'extreu la informació que li interessa i a partir d'aquí elabora la notícia. Són textos carregats de terminologia i cal consultar sovint el TERMCAT (que és una mina) per saber quina és la traducció correcta. Els periodistes solen calcar força el llenguatge que hi troben, així, doncs, podem trobar sintagmes com «per un delicte de robatori», quan en realitat en diem «per robatori», o «es va procedir a l'escorcoll», tot i que la manera més natural de dir-ho és «van escorcollar». Quan llegim notícies que contenen aquest llenguatge, ple de verbs buits de significat i de tecnicismes, podem deduir la font des de la qual tradueixen. Els lingüistes intentem lluitar contra aquest mimetisme, però en general els redactors estan força impregnats i interferits per aquests llenguatges tècnics.

Els corresponsals i col·laboradors que treballen a Madrid fan traduccions a partir de l'oral. Normalment segueixen les comparei-

xences dels ministres, prenen notes (en català) i escriuen la notícia. Les frases fetes, locucions, refranys i paraules amb forta càrrega semàntica són el pitjor enemic d'aquests companys. Com traduiríeu «*se han cepillado el estatut*» (Alfonso Guerra), «*el PP tiene una pájara*» (José Blanco) o «*arrimar el hombro*» (aquesta la vam traduir per «donar un cop de mà»)? Bé, de vegades és més complicat del que sembla. Sovint el temps no ens ajuda, ja que pot ser que la peça la necessiti una ràdio a la una i siguin tres quarts d'una i la notícia encara s'hagi de penjar a la safata del redactor i hagi de passar pel procés d'edició, cosa que, a part de produir adrenalina i nervis, fa que no tinguem gaire temps per investigar el cas concret. Aquesta mena de discurs polític basat en les frases fetes, jocs de llengua o refranys està prohibit en les intervencions a les institucions europees, ja que les normes indiquen que han de parlar per al traductor intèrpret i li ha de facilitar la feina.

Les notes de premsa del Cos Nacional de Policia tampoc no es poden traduir amb TA perquè contenen força llenguatge argòtic i molta terminologia. A més, la prosa és molt barroca, plena de verbs buits de significat. La terminologia està fixada pel TERMCAT, però l'argot demana recerca i de vegades una mica d'imaginació. Per exemple, en una nota vam trobar «*el método del pico de loro*». Vam esbrinar que era un sistema d'obrir portes mitjançant eines que tenien la forma corbada del bec dels lloros. Els Mossos d'Esquadra en diuen «mètode del voltor», però ens va semblar més plàstic i entenedor fer una traducció literal i dir-ne «mètode del bec de lloro». Altres mots argòtics que hem trobat són «*boleros*» (persones que porten boles de droga dins del cos), «*cogoteros*» (persones que atraquen donant un cop al clatell de la víctima amb el front), el mètode del «*tocomocho*» (vendre números de loteria falsos), etcètera. Normalment intentem fer-ne una adaptació al català o parafrasejar-ne el significat.

Les notícies que fan referència a Jerusalem, que ens arriben d'una agència de notícies d'Astúries, es tradueixen al català amb TA (des

d'aquesta agència es fa una lleugera modificació del text original perquè la corresponal és argentina, i algunes expressions o paraules no coincideixen amb el castellà).

Traduccions del francès al català

El col·laborador que hi ha a Perpinyà genera les notícies directament en català, ja que domina el català i el francès. No hi solen haver gal·licismes, però sí alguna estructura francesa que retoquen els editors.

Traduccions de l'anglès al català

El col·laborador és català i tradueix al català directament. No es basa en notes ni rodes de premsa, sinó que fa temes propis.

El cas de les institucions europees

La corresponal de Brussel·les treballa en francès i en anglès, ja que totes les rodes de premsa es tradueixen simultàniament a aquestes dues llengües. Els ministres del Consell de la Unió Europea, els diputats del Parlament Europeu i els membres del Comitè de les Regions s'expressen en la llengua que és oficial en el seu Estat.

En totes les institucions europees el català és llengua d'ús, però no oficial; és a dir, els ciutadans poden dirigir els seus comentaris en català, però els eurodiputats no poden parlar en català al plenari, encara. Aquestes traduccions les fan traductors contractats per la Unió Europea (UE), però pagats pels respectius governs; en el cas del català, els diners provenen del Govern espanyol.

De moment, en cap institució europea no es pot intervenir en català. Hi ha una anècdota curiosa sobre aquest tema: un eurodiputat català va intervenir en alemany perquè no volia fer-ho en castellà,

i com que la pronúncia no era gaire correcta li van fer un toc d'atenció perquè es pensaven que realment parlava en català. De vegades, hi ha complicitat entre el polític i l'intèrpret, si els dos són catalans; queden d'acord i el polític intervé en català i l'intèrpret el tradueix amb el text de la intervenció en castellà per dissimular.

Aquestes institucions tenen traductors/intèrprets molt preparats, que dominen diverses llengües. N'hi ha sobretot de francès, anglès i alemany. Dins d'aquest àmbit institucional, les llengües que tenen més futur són el romanès i el búlgar (Romania i Bulgària són països que entraran a la UE l'1 de gener del 2007), el gaèlic (serà llengua oficial a partir del 2007), el turc (Turquia entrarà a la UE d'aquí a dos anys), i potser el croat (Croàcia comença negociacions). Aquestes són les llengües ara per ara més sol·licitades a les institucions europees.

Traduccions de l'alemany al català

Aquestes traduccions són directes. El col·laborador alemany és català i, per tant, pren notes en català. El 99% de les rodes de premsa són en alemany; l'anglès té poc pes en aquest país. Sembla que la llengua és tan potent com el país, que dona molts diners a la UE i mai, de moment, no ha abaixat el nombre d'exportacions.

Traduccions del xinès al català

Aquestes traduccions són indirectes, la llengua pivot és l'anglès. Un tant per cent molt alt de periodistes que treballen a la Xina no entenen, no parlen ni llegeixen el xinès. Com ho fan, doncs? Ho fan gràcies al web anglès www.chinaview.com, que és el paral·lel a l'oficial xinès www.xinhuanet.com. En el web anglès, hi troben totes les notícies traduïdes, i són la font de la majoria de professionals. A partir de l'anglès, llengua que han de dominar perfectament, elaboren peces en els respectius idiomes.

Traduccions de l'èuscar al català

En aquest cas, la llengua pivot és el castellà. Els documents en basc amb què solen treballar són sempre comunicats d'ETA. La versió en castellà es troba al web www.eitb24.com, que és el canal basc d'informació i notícies. Alguna vegada no hem disposat de la traducció, i aleshores hem recorregut a Euskadi Irratia (Ràdio Euskadi), on un company ens ha facilitat la versió en castellà.

Traduccions amb TA que fa anàlisi gramatical

Actualment es tradueix mitjançant aquest sistema el portal i la pàgina d'abonats, és a dir, totes les notícies que es produeixen. El programa que ho fa és educable, aprèn dels errors. Això fa que hi hagi una revisió constant de totes les traduccions; si fa una errada molt greu, s'envia a l'empresa perquè hi posi un filtre i no torni a passar. Tot i aquest sistema de treball, de vegades els filtres no acaben de funcionar i cal perfeccionar-los perquè siguin efectius al cent. Per exemple, «treure ferro» es traduïa per «*quitar hierro*», i la traducció bona és «*restar importancia*»; «la grossa de Nadal» es va haver de filtrar per «*el gordo de Navidad*», ja que la màquina en deia «*la gorda de Navidad*». Altres exemples de traduccions que no s'ajusten al sentit original i han estat filtrades són «*Llevarán y Lleida*» per «Duran i Lleida», «*una grulla guarida*» per «una grua cau», «*Vilanova arrecife una exposición*» per «Vilanova acull una exposició», o el «*Grande Apriete*» per «el Gran Premi», entre d'altres.

De vegades, hi ha traduccions estranyes a causa de les errades de picatge. Això no és habitual, perquè passar el corrector a tots els textos és una norma d'or i és vital per garantir la qualitat lingüística i la immediatesa a l'hora de publicar els continguts.

Durant el 2007 es traduirà mitjançant el mateix sistema del català a l'aranès, a l'anglès i al francès.

Conclusions

Cada vegada hi ha més interferències entre llengües i sembla ser que algunes són quasi inevitables. Cal estar molt atents.

El producte final pot estar interferit per la llengua d'origen, o per la llengua per la qual pivota.

Seria perfecte tenir traductors professionals, però pel mateix motiu que no tenim correctors (per la immediatesa), no tenim tampoc traductors.

